

INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ,
ACADEMIA ROMÂNĂ

BUNĂSTAREA FINANCIARĂ ȘI
ALFABETIZAREA FINANCIARĂ ÎN
ROMÂNIA

WORKING PAPER, 2022

MIHAI NIȚOI
DORINA CLICHICI
CRISTINA ZELDEA
MIRUNA POCHEA
CECILIA CIOCÎRLAN

BUCUREȘTI, 2022

Bunăstarea financiară și alfabetizarea financiară în România

Mihai NIȚOI, Dorina CLICHICI, Cristina ZELDEA, Miruna POCHEA, Cecilia CIOCÎRLAN

Abstract. Acest studiu analizează bunăstarea financiară și determinanții acesteia, inclusiv alfabetizarea financiară, abordând principalii factori care conduc la nivelul scăzut de incluziune financiară și interdependența dintre dezvoltarea sistemului financiar și educația financiară. Pentru a identifica factorii determinanți ai unui nivel de bunăstare financiară ridicat, a fost realizată o cercetare sociologică, bazată pe chestionar, cu un volum al eșantionului de 1.391 de respondenți. Rezultatele au dezvăluit o imagine pesimistă, corelată cu patru deficiențe importante: lipsa resurselor financiare (53% dintre respondenți nu au economisit sau investit, menționând lipsa resurselor financiare drept cauză principală), lipsa abilităților și cunoștințelor financiare (92% din populația României este analfabetă din punct de vedere financiar), lipsa de încredere în instituțiile financiare (27% dintre respondenți au o preferință specifică pentru economisirea în numerar), reticența de a primi informații (39% dintre respondenți au declarat că nu sunt interesați să primească informații financiare). În ansamblu, rezultatele subliniază faptul că bunăstarea financiară este distribuită inegal între indivizi, sugerând existența unei capcane a sărăciei, alimentată continuu de deficiențe economice structurale: în absența unor politici publice eficiente, persoanele fără educație și cu venituri mici nu au acces la informații, fiind incapabile de a economisi/ investi și participa la sistemul financiar. Pe baza datelor, studiul propune o serie de recomandări instituționale și de politică publică, care vizează îmbunătățirea inițiativelor de educație financiară, inclusiv elaborarea unei strategii naționale de educație financiară.

Clasificare JEL: D10, G20, G50, G53, I22, I31

Cuvinte cheie: alfabetizare financiară, bunăstare financiară, incluziune financiară, educație financiară, România

Adrese de email autori: mihai.nitoi@iem.ro; dorina.clichici@iem.ro, cristina.zeldea@iem.ro, miruna.pochea@econ.ubbcluj.ro, cecilia.ciocirlan@iem.ro

Notă: Acest document nu reprezintă puncte de vedere oficiale ale Institutului de Economie Mondială. Opiniile exprimate sunt ale autorilor și nu angajează în niciun mod Institutul de Economie Mondială.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
1. BUNĂSTAREA FINANCIARĂ ȘI ALFABETIZAREA FINANCIARĂ ÎN ROMÂNIA.....	8
1.1. COMPORTAMENT FINANCIAR ȘI ATITUDINI FINANCIARE ÎN ROMÂNIA.....	9
1.2. BUNĂSTAREA FINANCIARĂ ÎN ROMÂNIA.....	18
1.3. ALFABETIZAREA FINANCIARĂ ÎN ROMÂNIA	24
2. RECOMANDĂRI INSTITUȚIONALE ȘI DE POLITICI.....	40
2.1. UN CONTEXT INSTITUȚIONAL FAVORABIL IMPLEMENTĂRII ȘI DERULĂRII PROIECTELOR DE EDUCAȚIE FINANCIARĂ	41
2.2. DIRECȚII VIITOARE DE POLITICI: ALFABETIZAREA FINANCIARĂ ÎN ROMÂNIA ȘI INSTRUMENTE ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI/ ECONOMIC.....	43
2.3. ELABORAREA UNEI STRATEGII NAȚIONALE DE EDUCAȚIE FINANCIARĂ	49
CONCLUZII	53
REFERINȚE	55
ANEXĂ.....	56

GRAFICE

Graficul 1.1: Dvs. sau cineva din cadrul familiei obișnuiește să țină o evidență a veniturilor și cheltuielilor lunare?.....	9
Graficul 1.2: În ultimii 3 ani, care sunt principalele forme prin care ați economisit și/sau investit? (maxim 3 alegeri)	12
Graficul 1.3: Vă rugăm să menționați principalele surse de informare în baza cărora vă orientați deciziile financiare. (maxim 2 alegeri)	13
Graficul 1.4: În ce măsură următoarele afirmații reprezintă o dificultate atunci când doriți să faceți o investiție?	14
Graficul 1.5: Care dintre următoarele afirmații vă caracterizează cel mai bine?	15
Graficul 1.6: În opinia dvs., care dintre următoarele instituții ar fi cele mai potrivite pentru a dezvolta programe de educație financiară? (maxim 2 alegeri).....	16
Graficul 1.7: Despre care dintre următoarele noțiuni financiare ați fi cel mai interesat să primiți gratuit mai multe informații? (maxim 2 alegeri)	18
Graficul 1.8: Distribuția indicelui bunăstării financiare pe intervale.....	19
Graficul 1.9: Cât de bine descriu următoarele afirmații situația dumneavoastră curentă? ..22	

Graficul 1.10: Cât de des se aplică următoarele afirmații situației dumneavoastră?	24
Graficul 1.11: Care din următoarele opțiuni reprezintă probabilitatea cea mai mare să se întâmple un eveniment neprevăzut?	31
Graficul 1.12: Să presupunem că depuneți 100 de lei într-un depozit bancar, rata dobânzii este 10% pe an, iar dobânda câștigată la finalul fiecărui an se adaugă sumei inițiale. Câți bani veți avea în cont la sfârșitul celor cinci ani, dacă nu rețineți niciun ban din cont?	32
Graficul 1.13: Următoarea afirmație "Un credit ipotecar acordat pe o perioadă de 15 ani necesită rate lunare mai mari decât un credit ipotecar acordat pe 30 de ani, dar dobânda totală a creditului este mai mică" este adevărată sau falsă?	33
Graficul 1.14: Să presupunem că un prieten al dvs. moștenește 50.000 de lei, iar fratele său va moșteni 50.000 de lei peste trei ani. Cine este mai bogat datorită moștenirii?	34
Graficul 1.15: Să presupunem că în următorii 10 ani, prețurile se dublează. Dacă și veniturile dvs. se dublează, veți putea să cumpărați mai mult, mai puțin sau la fel?	35
Graficul 1.16: Să presupunem că aveți o sumă de bani. Este mai sigur să investiți banii într-o singură afacere/investiție sau să investiți în mai multe afaceri/investiții?	36
Graficul 1.17: Pe termen lung, de exemplu 10 sau 20 de ani, care dintre următoarele instrumente financiare are cel mai ridicat randament?	37
Graficul 1.18: În mod normal, care instrument financiar este mai riscant și are cea mai mare volatilitate?	38

TABELE

Tabelul 1.1: Caracteristicile individuale, sociale, economice și nivelul alfabetizării pentru persoanele care au economisit, dar preferă să păstreze banii acasă.....	11
Tabelul 1.2: Caracteristicile individuale, sociale, economice și nivelul alfabetizării pentru persoanele care nu sunt interesate să primească informații despre noțiuni financiare.....	17
Tabelul 1.3: Valorile indicelui bunăstării financiare pe percentile	19
Tabelul 1.4: Valorile indicelui bunăstării financiare în funcție de caracteristicile individuale	21
Tabelul 1.5: Valorile scorului de alfabetizare financiară pe percentile	25
Tabelul 1.6: Distribuția răspunsurilor pe cele trei categorii de întrebări.....	26
Tabelul 1.7: Variația alfabetizării financiare în funcție de caracteristicile individuale.....	30
Tabelul 2.1: Instrumente de politică și concepte financiare de interes pentru fiecare nivel de educație formalizat.....	46
Tabelul 2.2: Concepte de interes și instrumente de politică pentru diferite categorii generaționale.....	48

INTRODUCERE

Inițiativele insuficiente de educație financiară, deficiențele economice și nivelul scăzut de dezvoltare a sistemului financiar românesc creează un cerc vicios fără posibilitatea unor soluții rapide: economia românească nu beneficiază de caracteristicile unui sistem financiar dezvoltat, iar sistemul financiar nu profită din plin de oportunitățile de creștere oferite de economia românească. În pofida creșterii convergenței veniturilor¹, România are cel mai scăzut nivel de intermediere financiară din Uniunea Europeană (UE), cu o pondere a activelor financiare de 96% în produsul intern brut (PIB). Similar, România are cel mai scăzut nivel de incluziune financiară din UE, cu cea mai mică pondere a persoanelor fizice care dețin un cont curent și cea mai redusă pondere a persoanelor care au economisit/ s-au împrumutat de la o instituție financiară.

Deficiențele structurale și problemele macroeconomice sistemice reprezintă cauzele acestui cerc vicios. Cel mai important factor determinant al excluderii financiare involuntare este lipsa resurselor.² Factori la fel de importanți sunt nivelul scăzut de alfabetizare financiară³, lipsa de încredere în instituțiile de credit și în moneda națională⁴, nivelul scăzut al populației active⁵, preferința pentru numerar⁶, dar și nivelul ridicat de evaziune fiscală.⁷ În ultimii ani, bunăstarea financiară a fost pe larg abordată în mass-media și în cadrul dezbaterilor politice. În acest context, analiza stării de fapt și identificarea priorităților pentru îmbunătățirea bunăstării financiare și a modului de elaborare a politicilor, care să promoveze beneficiile creșterii economice și dezvoltării financiare, au devenit de maximă importanță.

Din păcate, în studiile de specialitate din România lipsesc informațiile care descriu starea de fapt privind comportamentul financiar, bunăstarea financiară și gradul de alfabetizare financiară. Deși o serie de studii internaționale măsoară alfabetizarea financiară,

¹ Venitul pe locuitor în paritatea puterii de cumpărare este apropiat de cel al unor țări precum Polonia și Portugalia (Eurostat, 2021a).

² România are una dintre cele mai mari valori ale riscului de sărăcie din UE (Eurostat, 2021b).

³ Potrivit celor mai relevante studii de alfabetizare financiară, România se află pe ultimul loc în ceea ce privește alfabetizarea financiară, atât în comparație cu statele membre ale UE, cât și cu țările din afara UE, precum Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord și Serbia (Klapper et al., 2015; OeNB, 2021; OCDE, 2020).

⁴ Potrivit sondajului OeNB, încrederea românilor în instituțiile de credit și în moneda națională este cea mai scăzută din Europa Centrală și de Sud-Est (OeNB, 2021).

⁵ România și Cipru sunt țările din UE cu cea mai mică pondere a persoanelor care primesc salarii într-un cont curent (Demirgüç-Kunt et al., 2018).

⁶ În România, 32% dintre salariați au primit salariile doar în numerar, fiind cel mai ridicat procent din UE (Demirgüç-Kunt et al., 2018), în timp ce 42% dintre români preferă să dețină numerar decât să păstreze bani într-un cont de economii, fiind cel mai ridicat nivel din Europa Centrală și de Sud-Est (OeNB, 2021).

⁷ România are cel mai mare decalaj TVA din UE (EC, 2021).

inclusiv alfabetizarea financiară în România, acestea sunt fragmentate. Ele nu oferă informații complete și actuale, prezentând doar măsuri agregate ale alfabetizării financiare. Prin intermediul acestui studiu, ne propunem să oferim informații relevante pentru elaborarea de politici, prin investigarea cuprinzătoare a comportamentului financiar, a bunăstării financiare și a gradului de alfabetizare financiară în România.

În acest sens, este realizat un sondaj pentru a cuantifica diverse dinamici legate de bunăstarea financiară, de la capacitatea de a utiliza abilitățile numerice în planificarea bugetară până la dorința de a obține mai multe informații financiare. Prin aplicarea sondajului, sunt identificați factorii determinanți ai nivelului scăzut de incluziune financiară, precum și caracteristicile socio-economice individuale care influențează nivelul scăzut de alfabetizare financiară. Rezultatele oferă un cadru solid pentru elaborarea de politici, dar și pentru inițiativele private care vizează creșterea nivelului de alfabetizare și incluziune financiară și, în cele din urmă, bunăstarea financiară. Pentru a dezvălui principalii factori ai excluziunii financiare și a corela diferiți indicatori agregați, corelăm trei dimensiuni: comportamentul și atitudinile financiare, bunăstarea financiară și alfabetizarea financiară. Rezultatele sugerează o imagine pesimistă, alimentată de o interdependență negativă complexă între lipsa de încredere și lipsa resurselor.

În ceea ce privește comportamentul și atitudinile financiare, rezultatele prezintă imposibilitatea de a economisi sau investi și o preferință specifică pentru economisirea banilor acasă: 53% dintre respondenți nu au economisit sau investit, în timp ce 27% dintre respondenți preferă să economisească și să păstreze banii acasă. Cele mai importante bariere în calea deciziei de a economisi și/ sau investi sunt legate de lipsa resurselor financiare și lipsa de cunoștințe financiare. Din păcate, există o mare reticență în a primi informații despre conceptele financiare, în condițiile în care 39% dintre respondenți au declarat că nu sunt interesați să primească informații financiare. Datele privind bunăstarea financiară indică faptul că aproximativ 13% din populație se confruntă cu o insecuritate financiară semnificativă, iar 38% se descurcă mai bine, însă se confruntă cu dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Pentru 35%, situația financiară este stabilă de cele mai multe ori, în timp ce 15% are o situație financiară sigură. Rezultatele privind alfabetizarea financiară au dezvăluit o imagine tristă și necesitatea dezvoltării unor programe de educație financiară. Practic, 92% din populația României este analfabetă financiar. Procentul crește la aproximativ 95%, atunci când măsurăm cunoștințele legate de performanța și riscul instrumentelor financiare. Rezultatele evidențiază așadar o capcană a sărăciei în România, în condițiile în care, în absența politicilor publice, persoanele fără educație și cu venituri mici nu au acces la informații și cunoștințe.

În prima parte a prezentului studiu, sunt evidențiate rezultatele privind comportamentul financiar, bunăstarea financiară și alfabetizarea financiară. Rezultatele sunt prezentate având în vedere actualul context economic din România, concluzionând că lipsa de încredere în instituțiile financiare poate fi principalul determinant al gradului scăzut de incluziune financiară. În a doua parte, sunt identificate recomandări instituționale și de politică publică/ educațională, având în vedere principalele rezultate ale cercetării noastre. Studiul nu prezintă lecțiile de politici publice desprinse din experiența implementării programelor de educație financiară în alte state. În schimb, sunt formulate propuneri adaptate contextului instituțional și politic din România. Totuși, aceste recomandări cuprind practicile internaționale de succes implementate în alte state, dar sunt ajustate nevoilor României.

1. BUNĂSTAREA FINANCIARĂ ȘI ALFABETIZAREA FINANCIARĂ ÎN ROMÂNIA*

Acest capitol prezintă o imagine de ansamblu asupra dinamicii excluziunii financiare și a factorilor determinanți ai acesteia în România. În ceea ce privește comportamentul financiar, rezultatele dezvăluie necesitatea încurajării atitudinilor de economisire pe termen lung: mai mult de jumătate (53%) dintre respondenți nu au economisit și nu au investit, în timp ce mai mult de un sfert au preferat să țină banii acasă. Pentru românii care au făcut economii, depozitul bancar rămâne principalul instrument financiar utilizat, în timp ce procentul celor care au investit în acțiuni și obligațiuni este scăzut. Datele privind bunăstarea financiară evidențiază faptul că cele mai importante bariere în calea deciziei de a economisi și/ sau de a investi sunt lipsa resurselor financiare, cunoștințelor financiare și lipsa de încredere. Cu toate acestea, insecuritatea financiară pare să fie principalul factor care provoacă comportamente financiare nesănătoase: 13% din populație se confruntă cu o insecuritate financiară semnificativă și 38% se descurcă oarecum mai bine, însă se confruntă cu dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Din punct de vedere al cunoștințelor și aptitudinilor financiare, 92% din populația României este analfabetă financiar. Acest nivel crește la aproximativ 95%, atunci când măsurăm cunoștințele despre performanța și riscul instrumentelor financiare. Rezultatele indică faptul că educația, venitul și vârsta (mai degrabă decât sexul, statutul rezidențial sau starea civilă) influențează semnificativ bunăstarea financiară, sugerând existența unor provocări structurale alimentate de o capcană continuă a sărăciei: în absența politicilor publice eficiente, persoanele fără educație și cu venituri mici nu au acces la informații, neputând economisi/ investi și participa la sistemul financiar.

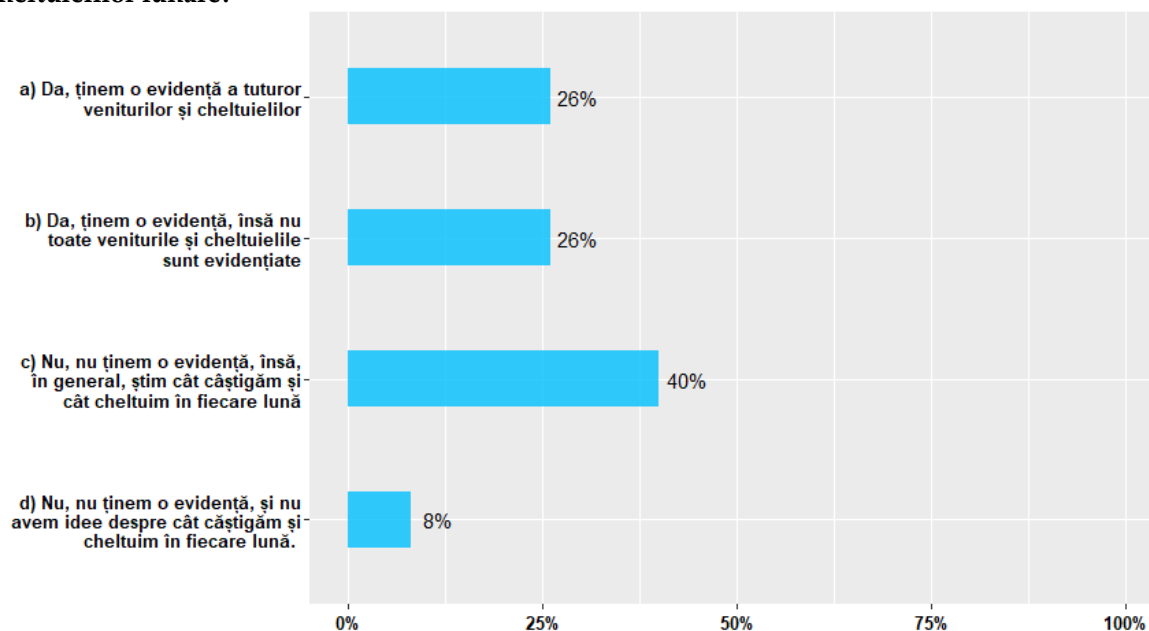
* Mihai NIȚOI, Dorina CLICHICI, Cristina Zeldea, Miruna POCHEA și Cecilia CIOCÎRLAN au contribuit la acest capitol.

1.1. Comportament financiar și atitudini financiare în România

Planificarea financiară a cheltuielilor și veniturilor reprezintă un pilon important al gestionării finanțelor personale. Existența unui buget personal lunar, cu evidențierea cheltuielilor și veniturilor, permite adoptarea unor decizii financiare raționale, în limitele bugetului, și evitarea unui comportament exuberant⁸. Aplicarea planificării financiare personale sprijină deciziile raționale, dar necesită măsuri suplimentare pentru creșterea gradului de conștientizare a importanței acesteia.

Datele din Graficul 1.1 indică un echilibru între populația care are/ nu are o evidență a bugetului personal. Mai exact, putem observa faptul că numai 26% din populație are un buget clar al tuturor veniturilor și cheltuielilor. În mod pozitiv, un procent similar din populație ține o evidență, însă nu pentru toate cheltuielile și veniturile. Cea mai mare parte a populației, aproximativ 40%, deși nu ține un buget al veniturilor și cheltuielilor, afirmă că știe valoarea lor lunară totală. La limita inferioară a intervalului, 8% din populație nu are un buget personal și nici nu are cunoștințe despre valoarea totală a cheltuielilor și veniturilor.

Graficul 1.1: Dvs. sau cineva din cadrul familiei obișnuiește să țină o evidență a veniturilor și cheltuielilor lunare?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63%.

Așa cum am menționat, cunoașterea cheltuielilor și veniturilor este un instrument al planificării financiare, în timp ce economisirea este mijlocul prin care este realizată această planificare. Aceasta presupune plasarea unor sume de bani, ideal în sume constante, în instrumente financiare pentru acoperirea unor necesități viitoare sau a unor nevoi financiare

⁸ Nu te întinde mai mult decât ți-e plapuma.

neprevăzute.⁹ În plus, într-un sistem financiar solid și într-o economie sustenabilă, instrumentele financiare de economisire au rolul de a proteja puterea de cumpărare, prin atenuarea efectelor ratei inflației. La nivel macroeconomic, economiile reprezintă baza investițiilor. Mobilizarea acestora asigură un nivel ridicat al investițiilor, în condițiile în care funcția de evaluare a riscului este îndeplinită de instituțiile financiare.

Din păcate, din datele prezentate în Graficul 1.2, putem remarca faptul că mai mult de jumătate (53%) din populația României nu a economisit și/ sau investit. Mai mult decât atât, este îngrijorător faptul că ponderea populației care a economisit, însă a preferat să păstreze banii acasă este destul de mare, de 27%.¹⁰ Cea mai plauzibilă explicație a unui astfel de comportament este legată de lipsa de încredere în sistemul financiar, România regăsindu-se pe ultimul loc în regiune privind încrederea în instituțiile bancare.¹¹ Având în vedere procentul atât de ridicat al persoanelor care preferă să păstreze banii acasă, rolul programelor de educație financiară este cu atât mai important. Trebuie subliniat faptul că păstrarea banilor *la saltea* implică un cost iminent, reprezentat de rata inflației și ignorat de acest procent al populației.

Având în vedere ponderea ridicată a persoanelor care păstrează banii acasă, am ales să comparăm caracteristicile socio-economice și nivelul alfabetizării pentru această categorie, cu cele ale persoanelor care au economisit (Tabelul 1.1). După cum observăm, femeile sunt mai predispuse să păstreze banii acasă, în comparație cu bărbații. Intuitiv, nivelul de educație, valoarea veniturilor și mediul de rezidență au, de asemenea, o influență asupra modului de economisire: persoanele din mediul rural, cu un nivel al educației redus, cu venituri sub medie, sunt mai predispuse să păstreze banii acasă. În ultima parte a tabelului am inclus și nivelul de alfabetizare financiară pentru cele două categorii de persoane. Datele arată un nivel mai ridicat de alfabetizare financiară pentru persoanele care economisesc utilizând diferite instrumente financiare, în comparație cu cele care păstrează banii acasă.

⁹ *Bani albi pentru zile negre.*

¹⁰ *La saltea!*

¹¹ Doar 27% dintre adulții chestionați din România, cel mai ridicat procent din regiune, au raportat că au încredere totală sau parțială în bănci (OeNB, 2021).

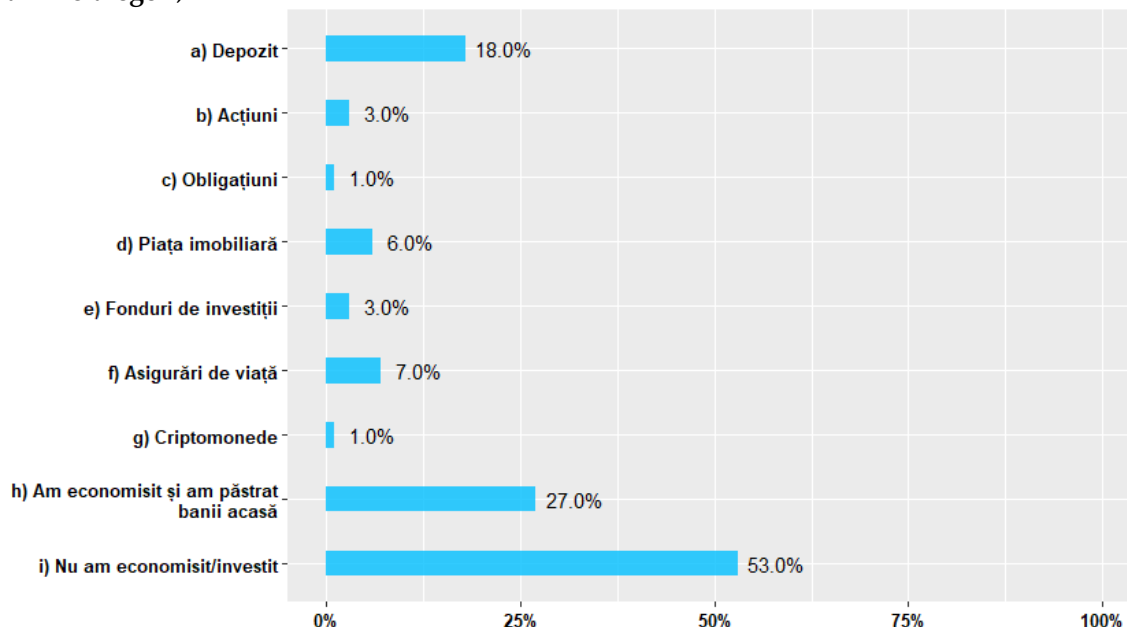
Tabelul 1.1: Caracteristicile individuale, sociale, economice și nivelul alfabetizării pentru persoanele care au economisit, dar preferă să păstreze banii acasă

	Au economisit/investit (N = 394)	Au păstrat banii acasă (N = 365)
Sexul	%	%
Bărbătesc	44	40
Femeiesc	56	60
Ultima școală absolvită	%	%
Școala primară	0	0
Gimnaziu	3	6
Liceu	32	50
Studii universitare	53	36
Studii postuniversitare	13	8
Venit net	%	%
Sub 1.500 de lei	2	2
1.501 – 3.500 de lei	18	28
3.501 – 5.500 de lei	41	41
5.501 – 9.000 de lei	29	23
Peste 9.000 de lei	11	5
Mediul de rezidență	%	%
Urban	66	60
Rural	34	40
Nivelul alfabetizării financiare	%	%
Au răspuns corect la toate cele trei mari întrebări	14	11
Au răspuns corect la toate cele trei întrebări avansate	12	6
Au răspuns corect la minim șase întrebări din opt	18	5

Depozitul bancar rămâne principalul instrument financiar în care românii își plasează economiile, fiind preferat de 18% din populație. Acesta este urmat de investițiile în asigurările de viață și în sectorul imobiliar. În mod surprinzător, ponderile persoanelor care au investit în acțiuni și obligațiuni sunt minore, de 3% și, respectiv, 1%. Ponderea asociată obligațiunilor este cu atât mai surprinzătoare cu cât, în ultimii doi ani, autoritățile publice au lansat emisiuni de obligațiuni destinate populației¹², cu randamente consistente, mult peste cele practicate de instituțiile de credit la depozite.

¹² Emisiunile de titluri de stat din cadrul programelor *Tezaur* și *Fidelis*.

Graficul 1.2: În ultimii 3 ani, care sunt principalele forme prin care ați economisit și/sau investit? (maxim 3 alegeri)

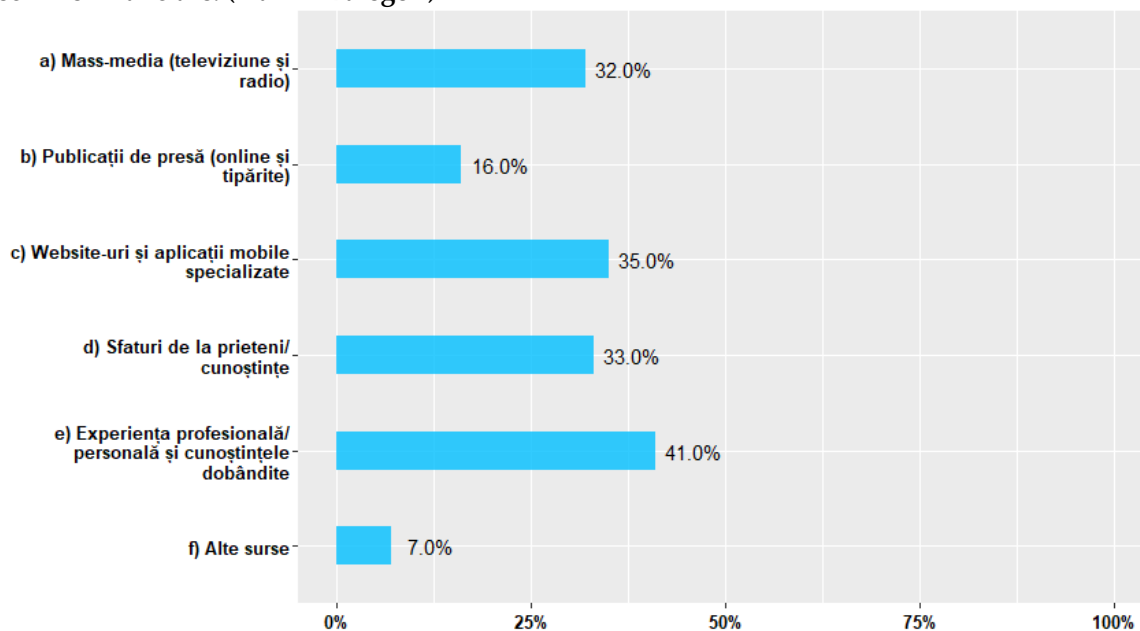
Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Următoarea întrebare a fost adresată numai persoanelor care au economisit și/ sau investit. Am urmărit să cunoaștem sursele de informare pe baza cărora acestea își fundamentează deciziile. Răspunsurile la această întrebare ne permit să surprindem canalele de informații utilizate de populație și, în anumite privințe, să evaluăm dacă canalele de informare sunt adecvate pentru furnizarea de cunoștințe financiare. După cum observăm, circa 41% din populație își fundamentează deciziile de investiții pe baza experienței profesionale și a cunoștințelor dobândite (Graficul 1.3). Din acest procent, 2% din populație are studii gimnaziale, 33% are studii liceale, iar 65% studii universitare și postuniversitare. Corelând aceste procente cu gradul de alfabetizare financiară obținut în funcție de nivelul de educație (Tabelul 1.5), observăm o încredere mult prea ridicată în cunoștințele proprii. În lipsa unor cunoștințe de bază, consecințele adoptării unor decizii financiare sunt negative.

În același timp, 35% din populație are drept sursă de informare website-urile și aplicațiile mobile specializate, fenomen explicat prin transformarea digitală intensă care a avut loc în ultimul deceniu. Evoluția digitală a generat, însă, pe lângă beneficii incontestabile, o serie de riscuri. Pe de o parte, site-urile web și aplicațiile mobile pot fi o sursă de încredere, în condițiile alegerii atente și informate a acestora, și, mai ales, în condițiile unui grad ridicat de alfabetizare financiară din partea receptorului. Pe de altă parte, urmarea sfaturilor de investiții recomandate de anumite site-uri web și aplicații, în lipsa unor cunoștințe financiare solide, poate genera costuri majore. În general, în piețele

financiare randamentul ridicat este asociat unui risc pe măsură, iar randamentele garantate sunt o iluzie. Necunoașterea acestui principiu poate determina investiții, de exemplu, în platforme de creditare P2P sau în criptomonede, a căror predictibilitate este redusă. În mod interesant, 33% din populație își fundamentează decizia de a investi pe baza sfaturilor de la prieteni/cunoștințe, dovedind nivelul ridicat de încredere al populației în expertiza apropiaților. 32% din populație adoptă decizii investiționale pe baza informațiilor oferite de mass-media, iar 16% pe cele prezentate în publicațiile de presă.

Graficul 1.3: Vă rugăm să menționați principalele surse de informare în baza cărora vă orientați deciziile financiare. (maxim 2 alegeri)

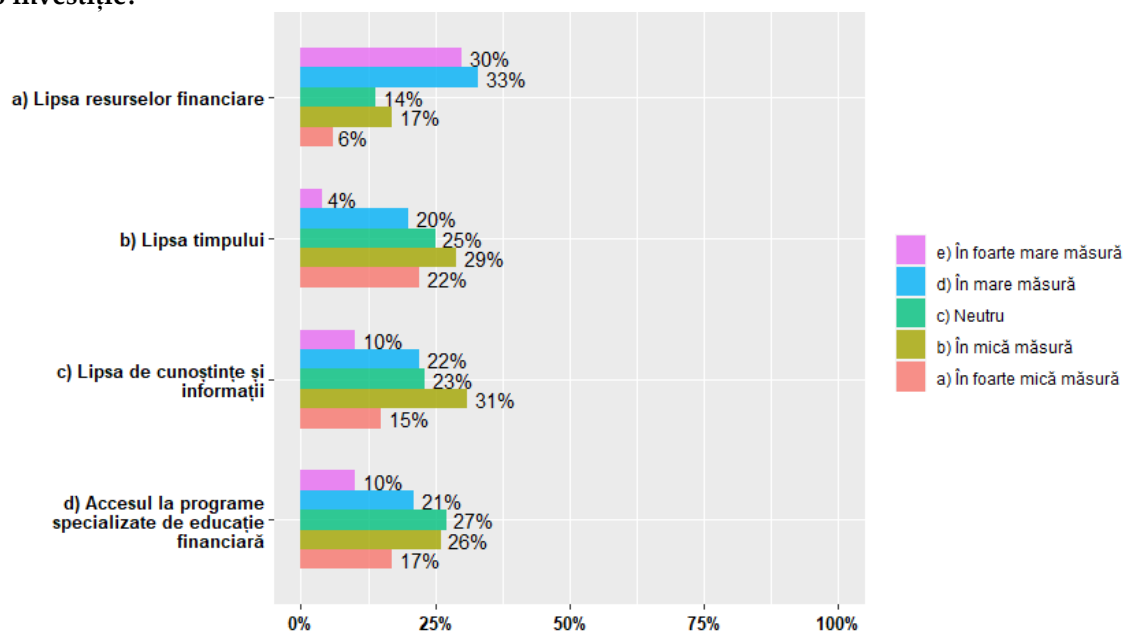
Notă: întrebarea a fost adresată numai persoanelor care au optat pentru minim o opțiune cuprinsă între variantele a) – g) la întrebarea precedentă (N = 394). Cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

În continuare, ne propunem să identificăm barierele și provocările în calea deciziilor de economisire, care reprezintă cauze în procesul de elaborare a potențialelor politici publice. Rezultatele sunt evidențiate în Graficul 1.4. Cea mai importantă barieră este cea legată de disponibilitatea resurselor financiare. Mai exact, 30% din populație a menționat faptul că lipsa resurselor financiare este în foarte mare măsură bariera principală în decizia de a economisi, iar pentru 33% lipsa resurselor financiare reprezintă o barieră mare. Ponderea ridicată a persoanelor care invocă lipsa resurselor financiare este intuitivă, având în vedere faptul că circa 31% din populația României se află în risc de sărăcie și excluziune socială (Eurostat, 2021a), iar media în euro a venitului anual net este cea mai scăzută din UE (Eurostat, 2021b). Circa 23% din populație afirmă că banii nu reprezintă o barieră în decizia

de a investi. Lipsa timpului este invocată de 24% din populație ca barieră în procesul de economisire, în timp ce, pentru 51% dintre respondenți timpul nu reprezintă o barieră.

Răspunsurile obținute la a treia întrebare sunt foarte relevante. Mai exact, pe de o parte, 32% din populație afirmă că lipsa de cunoștințe și informații reprezintă o dificultate în decizia de a investi. Pe de altă parte, pentru 46% din populația României importanța cunoștințelor și informațiilor este redusă și foarte redusă în decizia de economisire. Având în vedere nivelul redus de alfabetizare financiară, evidențiat în următoarea secțiune, acest procent ridicat poate fi explicat fie printr-o tendință de supraestimare a cunoștințelor proprii, fie printr-o ignorare a importanței cunoașterii în adoptarea deciziei de a investi. Răspunsurile primite pentru ultima afirmație sunt similare cu cele precedente. Astfel, pentru 31% dintre români este important accesul la programe și informații de educație financiară, în timp ce 43% minimizează importanța acestora.

Graficul 1.4: În ce măsură următoarele afirmații reprezintă o dificultate atunci când doriți să faceți o investiție?

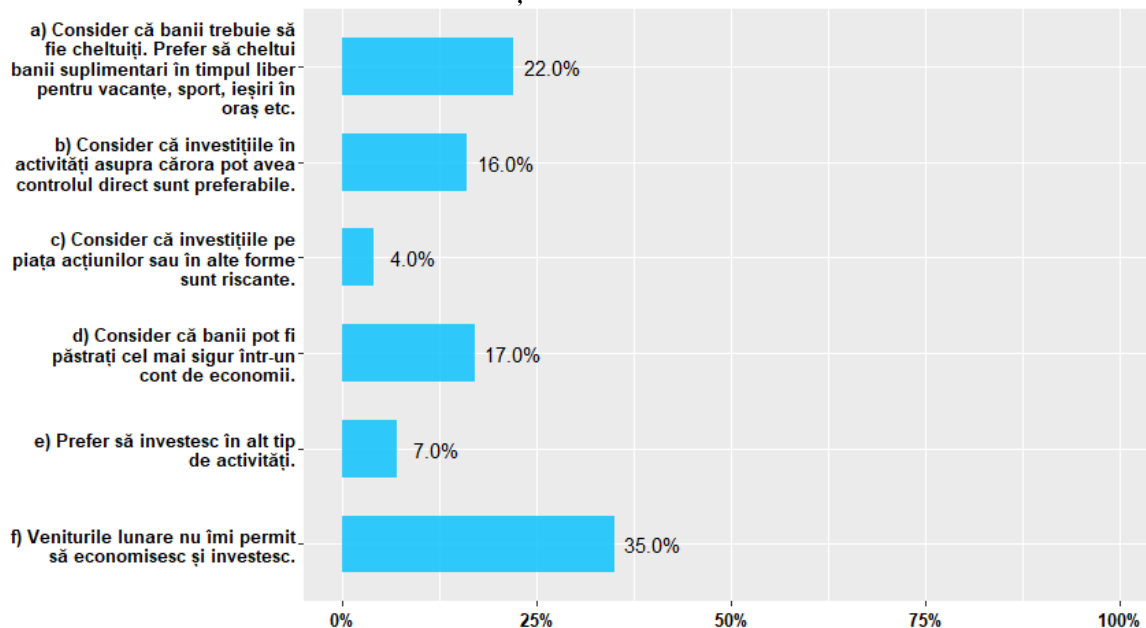
Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Următoarea întrebare o completează pe cea anterioară, surprinzând trăsături comportamentale ale populației (Graficul 1.5). Astfel, putem observa că circa 22% dintre respondenți preferă să cheltuiască banii suplimentari în timpul liber.¹³ 16% dintre români preferă investițiile în instrumente asupra cărora pot avea controlul direct, aversiunea la risc a acestora fiind ridicată. Acest procent stă la baza valorii de 17% din populație care preferă

¹³ Să trăiască clipa!

să păstreze banii într-un depozit. În linie cu observațiile precedente, putem remarca faptul că 35% din populația României nu reușește să economisească/ investească din cauza veniturilor lunare reduse.

Graficul 1.5: Care dintre următoarele afirmații vă caracterizează cel mai bine?

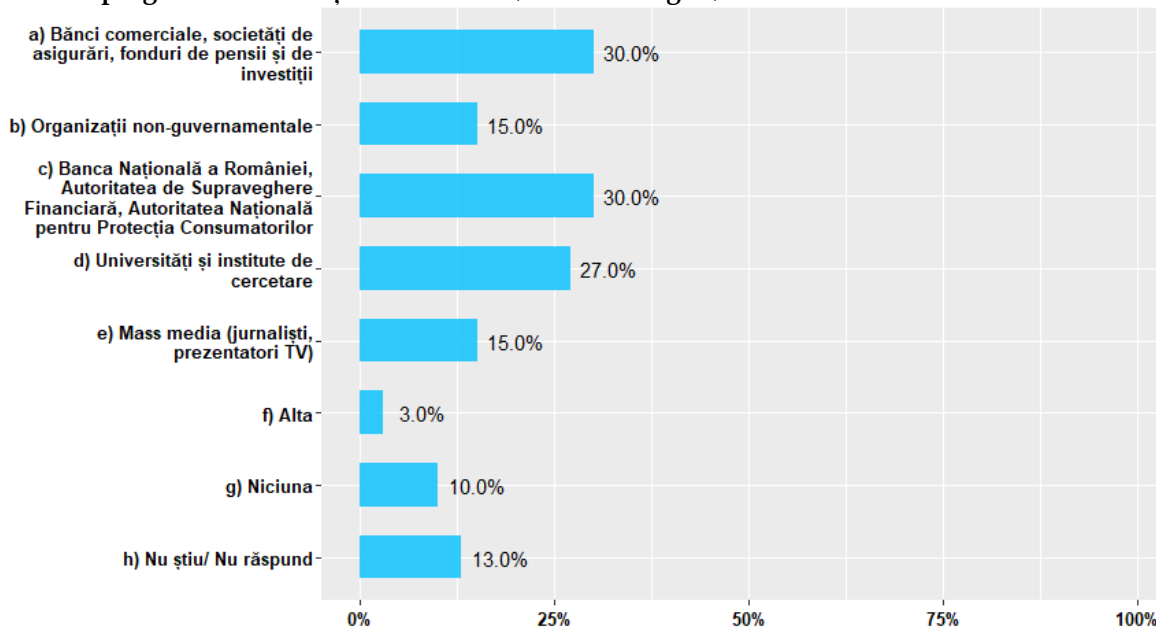
Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Așa cum am menționat în a doua parte a studiului, inițiativele publice și private din domeniul educației financiare au un rol esențial în dezvoltarea alfabetizării financiare. De altfel, atât pe plan internațional, cât și pe plan intern, acestea s-au înmulțit considerabil în ultimele decenii. În continuare, ne-am propus să identificăm cele mai potrivite instituții pentru a dezvolta programe de educație financiară. După cum observăm, răspunsurile sunt echilibrate, ceea ce denotă faptul că diversificarea canalelor de informare este o strategie adecvată (Graficul 1.6).

Astfel, circa 30% din populație apreciază că băncile comerciale, societățile de asigurări, fondurile de pensii și investiții, dar și autoritățile de reglementare și protecție a consumatorului ar fi potrivite pentru a dezvolta programe de educație financiară. Acest răspuns poate fi justificat prin faptul că aceste instituții sunt beneficiare directe ale unui nivel ridicat de alfabetizare financiară, dar și de faptul că dețin expertiza și resursele necesare pentru a dezvolta și implementa astfel de programe. Un rol important, în opinia populației, revine și mediului academic. Astfel, 27% dintre respondenți identifică universitățile și institutele de cercetare ca fiind potrivite pentru a dezvolta programe de educație financiară. Și acest procent ridicat este justificat de rolul mediului academic și de expertiza acestuia. În final, cu ponderi mai reduse, circa 15% din populație apreciază faptul

că mass-media și organizațiile non-guvernamentale ar fi adecvate pentru a dezvolta programe de educație financiară.

Graficul 1.6: În opinia dvs., care dintre următoarele instituții ar fi cele mai potrivite pentru a dezvolta programe de educație financiară? (maxim 2 alegeri)

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Prin următoarea întrebare, am intenționat să identificăm care ar fi noțiunile financiare și economice de interes pentru populația României (Graficul 1.7). Este surprinzător, și totodată alarmant, că 39% dintre respondenți au afirmat că nu sunt interesați de niciuna dintre noțiunile financiare incluse în opțiuni. Acest procent arată nevoia de inițiative de creștere a conștientizării importanței alfabetizării financiare. Explicațiile acestui procent ridicat pot fi reprezentate, între altele, de lipsa de încredere în sistemul financiar sau de analfabetismul financiar.

Pentru a avea o imagine mai exactă a persoanelor care nu sunt interesate să primească informații despre noțiuni financiare, Tabelul 1.2 prezintă caracteristicile acestei categorii, în comparație cu persoanele care sunt interesate să primească informații despre noțiuni financiare. În general, putem observa că nivelul educației, valoarea veniturilor și nivelul alfabetizării financiare au o influență asupra persoanelor care nu arată interes pentru informații financiare. În mod concret, persoanele cu un nivel al educației scăzut, cu venituri sub media eșantionului și cu un grad analfabetism financiar ridicat nu sunt interesate să primească informații financiare. De exemplu, dintre persoanele dezinteresate financiar numai 21% au studii superioare, în timp ce, dintre persoanele interesate, 51% au studii superioare.

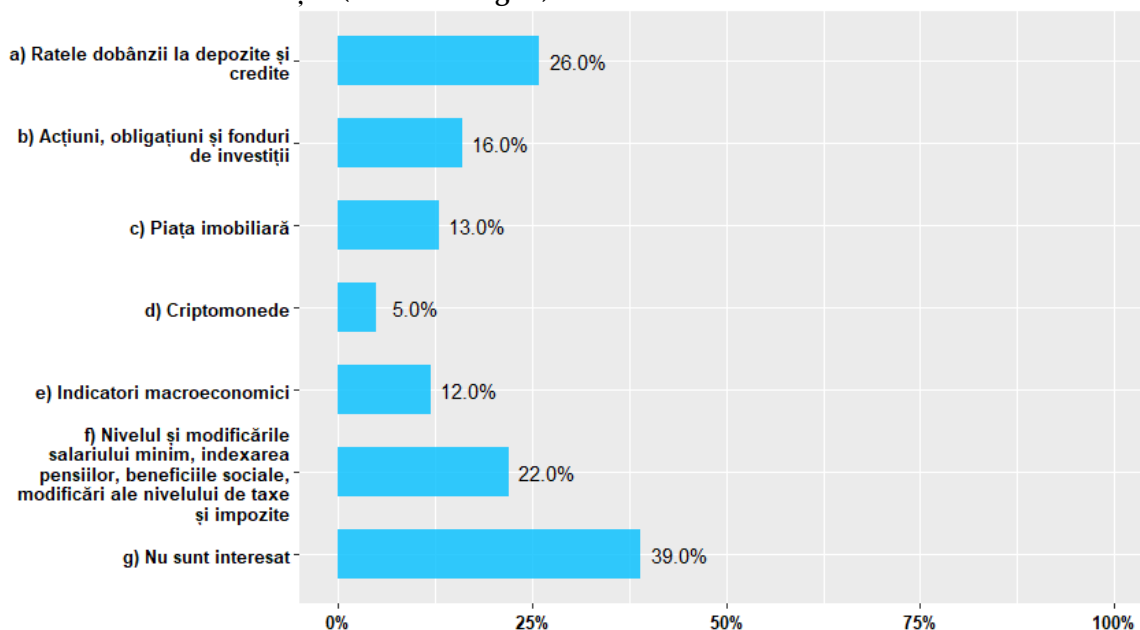
Tabelul 1.2: Caracteristicile individuale, sociale, economice și nivelul alfabetizării pentru persoanele care nu sunt interesate să primească informații despre noțiuni financiare

	Nu sunt interesați să primească informații despre noțiuni financiare (N = 559)	Sunt interesați să primească informații despre noțiuni financiare (N = 832)
Sexul	%	
Bărbătesc	54	44
Femeiesc	46	56
Ultima școală absolvită		
Școala primară	2	0
Gimnaziu	19	4
Liceu	58	45
Studii universitare	18	41
Studii postuniversitare	3	10
Venit net		
Sub 1.500 de lei	12	3
1.501 – 3.500 de lei	47	25
3.501 – 5.500 de lei	32	41
5.501 – 9.000 de lei	7	24
Peste 9.000 de lei	2	7
Mediul de rezidență		
Urban	53	61
Rural	47	39
Nivelul alfabetizării financiare		
Au răspuns corect la toate cele trei mari întrebări	4	11
Au răspuns corect la toate cele trei întrebări avansate	3	8
Au răspuns corect la minim șase întrebări din opt	5	13

Nivelul ratelor dobânzii la depozite și credite reprezintă noțiunile despre care 26% din populație ar vrea să primească informații. Interesant este că 22% dintre respondenți au indicat nivelul și modificările salariului minim, taxelor și impozitelor, indexarea pensiilor și beneficiile sociale ca fiind noțiuni de interes. În comparație cu răspunsurile primite la a doua întrebare, putem observa faptul că nivelul de interes pentru noțiuni despre acțiuni, obligațiuni, fonduri de investiții, criptomonede este foarte ridicat. Mai exact, în pofida faptului că numai 7% din populație a investit în acțiuni, obligațiuni și fonduri de investiții, un procent de 16% din populația României ar dori să afle mai multe detalii despre aceste instrumente. În mod pozitiv, din procentul celor care ar dori să afle mai multe detalii despre acțiuni, obligațiuni și fonduri de investiții, 42% au venituri încadrate în tranșele superioare. În mod similar, 5% dintre respondenți ar fi interesați să cunoască mai mult despre criptomonede, un număr de cinci ori mai mare decât numărul celor care au investit în aceste instrumente. Aceste diferențe indică, pe termen lung, potențialul de dezvoltare a acestor instrumente, în condițiile furnizării unor informații adecvate și corecte. Indicatorii macroeconomici sunt de interes pentru un procent de 12% dintre respondenți. În opinia noastră, informații despre rata inflației, rata reală de creștere economică, rata reală a

dobânzii, nivelul salariului mediu ar trebui să existe în orice program de educație financiară. Ele permit populației să aibă o imagine clară a evoluțiilor economice, să evalueze politicile publice și să protejeze puterea de cumpărare.

Graficul 1.7: Despre care dintre următoarele noțiuni financiare ați fi cel mai interesat să primiți gratuit mai multe informații? (maxim 2 alegeri)

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

1.2. Bunăstarea financiară în România

Bunăstarea financiară este definită ca fiind starea în care o persoană își poate îndeplini obligațiile financiare curente și viitoare, are capacitatea de a absorbi un șoc financiar neprevăzut, se simte în siguranță din punct de vedere financiar când privește în viitor și este capabilă și liberă să ia decizii care să îi permită să se bucure de viață (CFPB, 2015). Bunăstarea fiecărui individ este influențată de comportamentul financiar, de gradul de alfabetizare financiară, personalitate, mediul social și economic, precum și de vârstă.

Tabelul 1.2 și Graficul 1.8 prezintă valorile indicelui de bunăstarea financiară din România, pe percentile și, respectiv, distribuția pe diferite intervale. După cum putem observa, media eșantionului este 51.¹⁴ Percentila 25 și 75 ne arată faptul că 25% și, respectiv, 75% din populație are un indice al bunăstării financiare mai mic de 45 și, respectiv, 57.

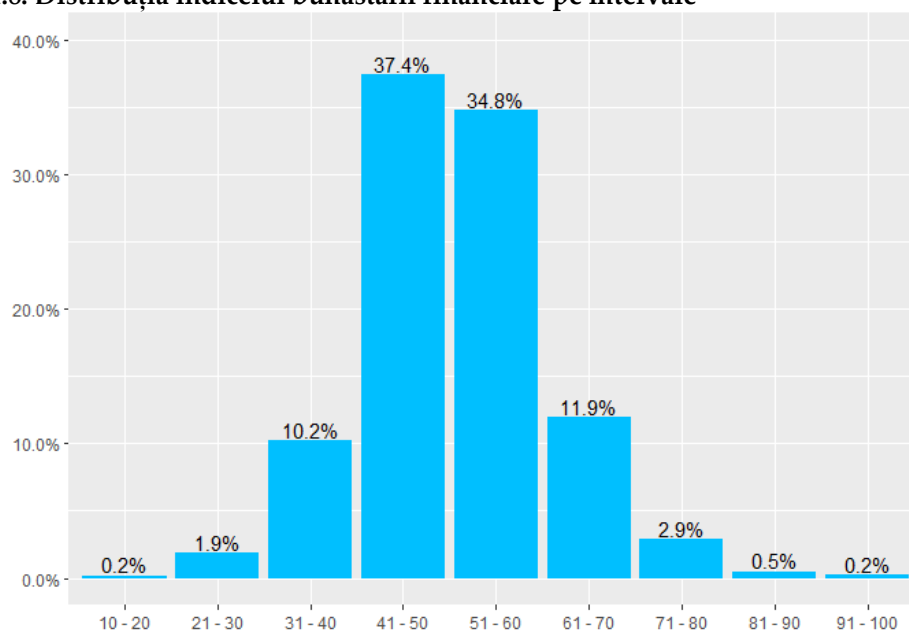
¹⁴ Indicele median de bunăstare financiară obținut în cercetarea noastră este cu 4 puncte mai mic, decât cel obținut de OECD pentru România, pe baza abordării simplificate propuse de CFPB (OECD, 2020). Datele Eurostat (2021c), obținute pe baza unei singure întrebări, arată un scor al satisfacției financiare de 6,1, ceea ce indică faptul că circa 61% din populația României este mulțumită de situația finanțelor personale. În acest context, datele obținute pe baza abordării extinse, utilizate în acest studiu, oferă o imagine mai exactă asupra situației financiare a indivizilor din România.

Distribuția pe intervale indică faptul că aproximativ 13% din populație are un indice al bunăstării mai mic de 40, ceea ce înseamnă că se confruntă cu probleme financiare majore. Mai mult, pentru circa 38% dintre respondenți, valorile indicelui sunt cuprinse între 41 și 50, ceea ce relevă dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Pentru un procent de 35% din populație, cel cu scoruri ale bunăstării între 51 și 60, situația financiară este stabilă, în majoritatea timpului. În partea superioară a distribuției, 15% din populație are o situație financiară sigură.

Tabelul 1.3: Valorile indicelui bunăstării financiare pe percentile

Media	Percentila 10	Percentila 25	Percentila 50	Percentila 75	Percentila 90
51	39	45	51	57	63

Graficul 1.8: Distribuția indicelui bunăstării financiare pe intervale

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Așa cum am menționat anterior, bunăstarea financiară poate fi influențată de comportamentul financiar, gradul de alfabetizare financiară, personalitate, mediul social și economic, precum și de vârstă. Pentru a testa o parte din aceste ipoteze, am agregat indicele bunăstării financiare utilizând mai multe criterii. Datele sunt prezentate în Tabelul 1.4.

Remarcăm câteva rezultate extrem de interesante. Putem observa faptul că bărbații au un nivel de satisfacție financiară mai mare comparativ cu femeile, diferența fiind, însă, minoră. Datele CFPB pentru SUA indică valori similare pentru bărbați și femei (CFPB, 2017).

Valoarea bunăstării financiare este puternic influențată de nivelul educației. Mai exact, cu cât oamenii dispun de o educație mai elevată, cu atât bunăstarea financiară este mai ridicată. De exemplu, persoanele cu studii gimnaziale au o valoare medie a bunăstării

financiare de 44, în timp ce persoanele cu studii universitare, de 55. În plus, persoanele cu studii superioare au un indice al satisfacției financiare mai mare decât media eșantionului. Rezultatul este explicabil și evidențiază importanța educației în viața de zi cu zi.

Intuitiv, valoarea veniturilor este corelată pozitiv cu indicele satisfacției financiare, i.e., cu cât este mai mare venitul, cu atât este mai ridicată și bunăstarea financiară.¹⁵

Vârsta pare să aibă, de asemenea, o influență asupra bunăstării financiare. Astfel, pe măsura înaintării în vârstă, indicele bunăstării financiare este mai mic. Rezultatele sunt inverse față de cele obținute de CFPB în SUA. Explicația acestui rezultat stă în diferențele majore de venit dintre persoanele în vârstă din România și cele din țările dezvoltate. Astfel, în timp ce în țările dezvoltate, persoanele în vârstă alocă resursele financiare călătoriilor, în România, valoarea pensiei medii acoperă numai nevoile de subzistență.¹⁶

În ultima parte a tabelului, am prezentat influența mediului de reședință și criteriului geografic asupra indicelui bunăstării financiare. După cum putem observa, persoanele din mediul urban au un indice al bunăstării mai mare decât cele din mediul rural. Totuși, diferența dintre cele două medii de rezidență este minoră. Și la nivelul regiunilor de dezvoltare, există diferențe minore între indicii satisfacției financiare. Astfel, diferența dintre cel mai mic scor, obținut pentru regiunea Sud-Est, și cel mai mare, obținut pentru regiune Centru, este de doar 6 puncte.

În final, am prezentat modul în care nivelul alfabetizării financiare influențează bunăstarea individuală. Datele indică faptul că, în general, persoanele care au un nivel de alfabetizare financiară ridicat au și un indice al bunăstării financiare peste medie. În mod concret, persoanele care au răspuns corect la toate cele trei întrebări mari de alfabetizare financiară au o medie a indicelui bunăstării financiare de 57, ceea ce indică o situație financiară stabilă, în majoritatea timpului. Rezultate similare sunt obținute și pentru persoanele care au răspuns la minim șase întrebări de alfabetizare financiară din totalul de opt. De remarcat, este faptul că persoanele care au răspuns corect la cele trei întrebări avansate de alfabetizare financiară au cel mai ridicat indice al bunăstării financiare. Acest rezultat întărește ipoteza că, pe măsură ce nivelul de alfabetizare financiară este mai mare, satisfacția financiară crește. Legătura dintre alfabetizare financiară și bunăstarea financiară întărește importanța programelor de educație financiară.

¹⁵ Aceste rezultate indică faptul că, cel puțin dintr-un anumit punct de vedere, *baniii aduc fericirea financiară*.

¹⁶ Pensia medie în România a fost de 1.661 de lei în trimestrul 1 din 2021.

Tabelul 1.4: Valorile indicelui bunăstării financiare în funcție de caracteristicile individuale

Caracteristici sociale, economice și demografice		Indicele bunăstării financiare (media = 51)
Sex		
	Bărbătesc	52
	Femeiesc	50
Educație		
	Studii primare	35
	Studii gimnaziale	44
	Studii liceale	49
	Studii universitare	55
	Studii postuniversitare	56
Venitul net		
	Sub 1.500 de lei	43
	1.501 – 3.500 de lei	47
	3.501 – 5.500 de lei	51
	5.501 – 9.000 de lei	58
	Peste 9.000 de lei	63
Vârsta		
	16-39 ani	53
	40-59 ani	51
	Peste 60 de ani	48
Mediul de reședință		
	urban	52
	rural	50
Regiunile de dezvoltare		
	Regiunea București-Ilfov	52
	Regiunea Centru	54
	Regiunea Nord-Est	51
	Regiunea Nord-Vest	51
	Regiunea Sud-Muntenia	51
	Regiunea Sud-Est	48
	Regiunea Sud-Vest Oltenia	53
	Regiunea Vest	49
Nivelul alfabetizării financiare		
	Au răspuns corect la toate cele trei mari întrebări	57
	Au răspuns corect la toate cele trei întrebări avansate	58
	Au răspuns corect la minim șase întrebări din opt	56

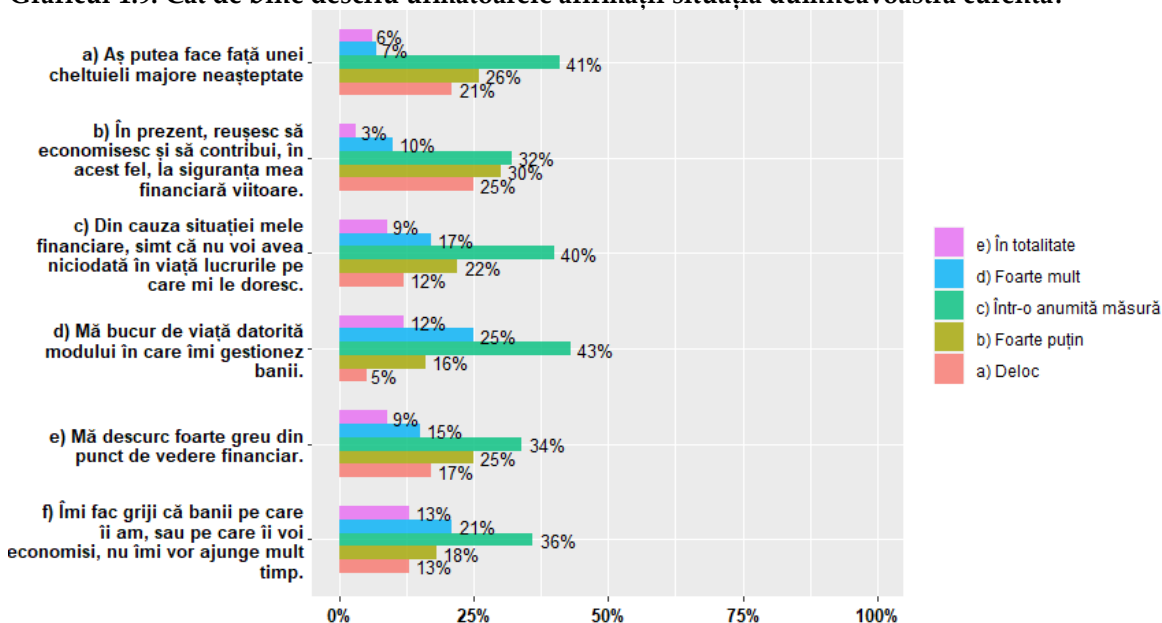
Așa cum am menționat, în evaluarea bunăstării financiare, am inclus zece întrebări. Răspunsurile sunt agregate în Graficele 3.9 și 3.10. Datele prezentate în Graficul 1.9 confirmă nivelul redus al bunăstării financiare în România. Mai exact, 47% dintre respondenți afirmă că pot face față cu greu, sau chiar deloc, unei cheltuieli majore neașteptate. La polul opus, numai 13% au afirmat că pot face față fără probleme majore unei cheltuieli neașteptate. Rezultatele sunt confirmate și de a doua întrebare, 25% din populație nu reușește să economisească, iar 30%, foarte puțin. În partea superioară a intervalului, ponderea celor care au reușit să economisească într-un procent mulțumitor pentru ei este de 13%.

A treia întrebare este focalizată în jurul așteptărilor și obiectivelor persoanelor. Rezultatele indică faptul că circa 26% dintre respondenți afirmă că, din cauza situației financiare, nu vor dobândi deloc sau vor dobândi într-o mică măsură lucrurile pe care le doresc, în timp ce 34% din populație nu simte acest lucru. Valorile sunt apropiate de cele obținute pentru a patra întrebare. Astfel, 37% dintre persoane, se bucură de viață datorită modului în care gestionează banii, în timp ce 21% nu au aceleași sentimente. A cincea întrebare este strâns legată de cea precedentă. Răspunsurile indică faptul că 24% din populație se descurcă greu și foarte greu din punct de vedere financiar. La mijlocul intervalului, un procent de 34% dintre respondenți, afirmă că se descurcă greu și foarte greu numai într-o anumită măsură. În extrema pozitivă, 17% dintre români nu se simt caracterizați de această afirmație.

După cum putem observa, procentele din partea de jos a intervalului de analiză sunt mai mici decât cele obținute la primele două întrebări. În opinia noastră, aceste diferențe sunt determinate de faptul că românii își adaptează așteptările și comportamentul, în pofida faptului că bugetul nu le permite să facă față unor cheltuieli neașteptate sau să economisească. De altfel, în clasamentul bunăstării financiare, publicat de OECD (2020), România are un indice apropiat de cel al Coreei și Germaniei, fiind mult mai mare decât al unor țări precum Italia sau Portugalia.

Răspunsurile la ultima întrebare relevă faptul că 34% dintre persoane își fac griji că banii pe care îi au nu le vor ajunge pentru mult timp, iar 13% dintre respondenți sunt siguri asupra viitorului și securității financiare.

Graficul 1.9: Cât de bine descriu următoarele afirmații situația dumneavoastră curentă?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

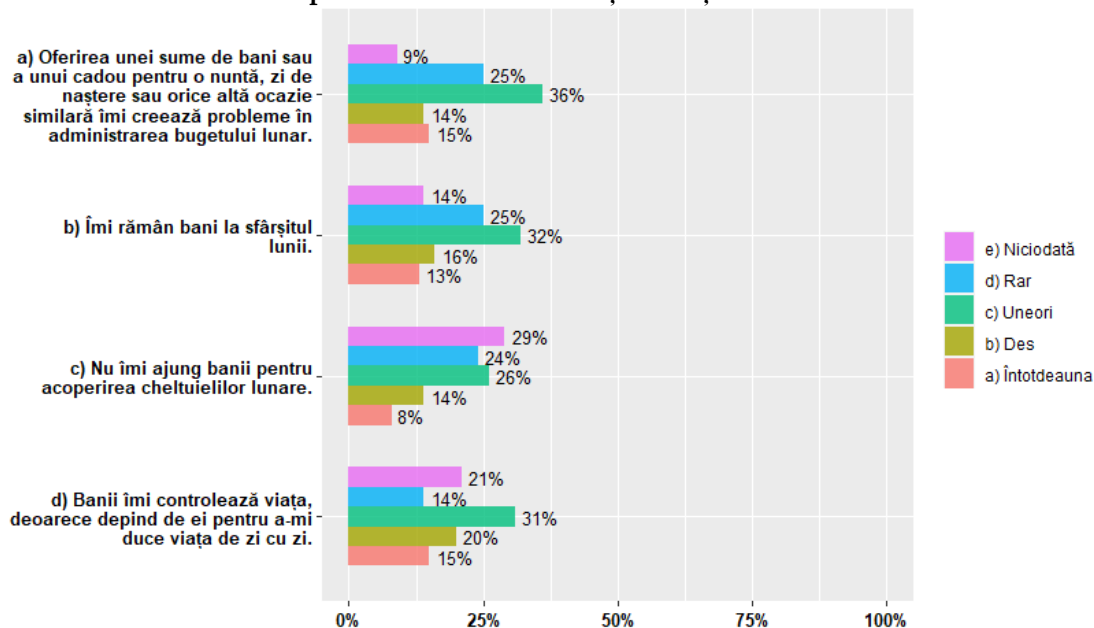
La următorul set de afirmații răspunsurile indică, de asemenea, o bunăstare financiară redusă a populației (Graficul 1.10). Pentru un procent ridicat, de 36% din populație, un eveniment precum o zi de naștere sau o nuntă, ridică uneori probleme de ordin financiar. Pentru 15% și, respectiv, 14% dintre respondenți, acest tip de evenimente, obișnuite pentru viața de zi cu zi, generează probleme financiare întotdeauna sau foarte des. În schimb, acest tip de evenimente nu reprezintă o problemă pentru 9% dintre respondenți.

Următoarele trei afirmații sunt deosebit de relevante pentru participarea românilor la sistemul financiar întrucât dezvăluie în ce măsură populația are disponibilități bănești care pot fi investite. În cazul a 32% din populație, rămân bani la sfârșitul lunii numai uneori. Mai îngrijorătoare sunt procentele de populație cărora le rămân rar bani la sfârșitul lunii (25%), sau cărora nu le rămân niciodată sume disponibile (14%). În contrast, numai 13% afirmă că le rămân întotdeauna bani la sfârșitul lunii. Astfel, doar 13% din populație ar avea posibilitatea să investească oricând în instrumente financiare purtătoare de dobândă.

În ceea ce privește cheltuielile lunare, numai 8% dintre respondenți afirmă că nu le ajung banii pentru acoperirea lor. Acest procent ne indică orientarea, firească de altfel, a populației către efectuarea cheltuielilor de bază, de exemplu, pentru utilități sau hrană. Totuși, 14% afirmă că se întâmplă des să nu își poată acoperi cheltuielile lunare. Comparativ, 29% dintre respondenți spun că le ajung întotdeauna banii pentru acoperirea cheltuielilor lunare. Procente de 24% și 26% susțin că afirmația li se aplică rar sau numai uneori.

Răspunsurile la ultima afirmație dezvăluie că banii controlează uneori viața pentru 31% din populație. Procente asemănătoare de respondenți, de 21% și 20%, apreciază că banii fie nu le controlează deloc viața, fie le controlează foarte des viața de zi cu zi. Pentru 15% dintre respondenți, banii reprezintă o problemă reală care le dictează comportamentul în viață. Totuși, este important să subliniem că procente destul de ridicate (21% și 14%) nu simt presiuni financiare niciodată sau foarte rar. Această parte a populației ar avea posibilitatea să își asume investiții cu risc asociat.

Graficul 1.10: Cât de des se aplică următoarele afirmații situației dumneavoastră?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

1.3. Alfabetizarea financiară în România

În ultimele decenii, nivelul de alfabetizare financiară a populației a devenit un concept de interes, atât pentru strategiile și politicile instituțiilor guvernamentale, cât și pentru populație. Dezvoltarea fără precedent a sistemelor financiare, creșterea gamei și complexității produselor financiare, fundamentarea deciziei de a consuma și/ sau a investi, creșterea accesului populației la produse financiare, dar și caracteristicile demografice sunt câteva dintre motivele care au stat la baza conștientizării importanței alfabetizării financiare.

În acest context, abilitatea de a înțelege, a analiza, a utiliza informații financiare în viața de zi cu zi și de a planifica viitorul din punct de vedere financiar este primordială pentru a atinge un nivel adecvat de bunăstare, dar și pentru a asigura buna funcționare a piețelor financiare și a economiei. Fără o înțelegere a conceptelor financiare de bază, oamenii nu au capacitatea de a lua decizii corecte legate de managementul banilor și de a face alegeri financiare informate în ceea ce privește serviciile financiare, i.e. economiile, investițiile, împrumuturile și altele.

Pentru o imagine cât mai detaliată asupra gradului de alfabetizare în România, am prezentat scorurile de alfabetizare financiară pentru trei categorii de întrebări. Prima categorie include cele trei mari întrebări. Rezultatele pentru această categorie ne vor permite să facem comparații cu rezultate similare obținute în studii anterioare. A doua categorie include trei întrebări mai avansate care măsoară cunoștințele de bază privind randamentul,

riscul și volatilitatea principalelor instrumente financiare. În final, ultima categorie include toate cele opt întrebări.¹⁷

Tabelul 1.5 prezintă valorile indicelui de alfabetizare financiară pe percentile. Percentilele ne arată faptul că numai 25% dintre respondenți au răspuns corect la o singură întrebare dintre cele trei mari întrebări. Rezultatul se menține și pentru percentila 50. În partea superioară, 90% dintre respondenți au răspuns corect la maxim 2 întrebări. Intuitiv, rezultatele sunt mai slabe pentru categoria întrebărilor avansate. 25% dintre respondenți nu au răspuns corect la niciuna dintre întrebările care măsoară cunoștințe financiare avansate. Percentila superioară indică faptul că 90% dintre respondenți au răspuns corect la maxim două întrebări. Pentru toate cele opt întrebări, percentilele ne arată că 25% dintre respondenți au răspuns corect la maxim 2 întrebări, 75% la maxim patru întrebări, iar 90% la maxim cinci întrebări.

Tabelul 1.5: Valorile scorului de alfabetizare financiară pe percentile

	Media	Percentila 10	Percentila 25	Percentila 50	Percentila 75	Percentila 90
Cele trei mari	1	0	1	1	2	2
Trei întrebări avansate	1	0	0	1	2	2
Toate întrebările	3	1	2	3	4	5

O imagine mai exactă asupra nivelului de alfabetizare financiară din România ne oferă distribuția pe numărul de răspunsuri corecte (Tabelul 1.6). Pentru cele trei mari întrebări, distribuția ne arată că 25% dintre respondenți nu au răspuns corect la nicio întrebare, 39% au răspuns corect la o întrebare din cele trei, 28% au răspuns corect la două întrebări și numai 8% au răspuns corect la toate cele trei întrebări. Pentru categoria întrebărilor avansate, distribuția ne arată rezultate mai slabe. Astfel, 38% nu au răspuns corect la nicio întrebare, 31% au răspuns corect la o întrebare, 25% au răspuns corect la două întrebări și numai 6% au răspuns corect la toate cele trei întrebări. Distribuția pentru toate cele opt întrebări indică faptul că 9% dintre respondenți nu au răspuns corect la nicio întrebare, 21% au răspuns corect la trei întrebări, 3% au răspuns corect la șapte întrebări și 0,3% au răspuns corect la toate cele opt întrebări.

În concluzie, rezultatele dezvăluie faptul că numai 8% din populația României are cunoștințe financiare elementare. Sau, altfel spus, 92% din populație este caracterizată de analfabetism financiar. Aprofundând analiza, observăm că numai 6% din populația

¹⁷ Pentru prima și a doua categorie, scorul va varia în intervalul [0, 3], iar pentru a doua categorie, în intervalul [0, 8]. Valoarea minimă a intervalului indică faptul că persoana chestionată nu a răspuns corect la nicio întrebare. Valoarea maximă indică răspunsuri corecte la toate întrebările.

României are cunoștințe financiare avansate. În final, pentru toate întrebările, rezultatele au arătat că numai 0,30% dintre respondenți au reușit să răspundă corect la toate întrebările.

Tabelul 1.6: Distribuția răspunsurilor pe cele trei categorii de întrebări

	Cele trei mari întrebări	Trei întrebări avansate	Toate întrebările
Nu au răspuns corect la nicio întrebare	24,7%	37,7%	9,0%
Au răspuns corect la o întrebare	39,3%	31,3%	11,4%
Au răspuns corect la două întrebări	27,8%	24,8%	18,8%
Au răspuns corect la trei întrebări	8,3%	6,2%	21,0%
Au răspuns corect la patru întrebări			16,9%
Au răspuns corect la cinci întrebări			12,9%
Au răspuns corect la șase întrebări			7,1%
Au răspuns corect la șapte întrebări			2,6%
Au răspuns corect la opt întrebări			0,3%

Rezultatele pentru cele trei mari întrebări ne permit să le comparăm cu cele obținute pentru alte țări. Astfel, dacă avem în vedere faptul că numai 8,27% dintre români au răspuns corect la toate cele trei întrebări¹⁸, diferențele față de țările dezvoltate – Germania (53,20%), Elveția (50,10%), Țările de Jos (44,80%), Austria (33,30%), SUA (30,20%), Franța (30,90%) Japonia (27%) sau Italia (24,90%) – sunt majore. Din păcate, nivelul de alfabetizare financiară din România (8,27%) este mai redus, chiar și atunci când îl comparăm cu cel din țări în dezvoltare, precum Serbia (17,11%), Bulgaria (17,94%), Ungaria (25,69%), Croația (27,66%), Polonia (29,91%), Cehia (42,33%). Valorile pentru țările dezvoltate și emergente au fost preluate din Arrondel (2021) și OeNB (2021).

În general, studiile de specialitate au arătat că nivelul de alfabetizare financiară poate fi influențat de educație, venituri, vârstă sau factori demografici. În tabelul următor, am agregat datele privind gradul de alfabetizare financiară având în vedere caracteristici individuale ale respondenților, dar și caracteristici demografice (vezi Tabelul 1.7).

Recapitulând, procentul celor care au răspuns corect la cele trei mari întrebări de alfabetizare financiară este de 8%. Conform așteptărilor, ponderea celor care au răspuns corect la cele trei întrebări cu un grad de complexitate mai ridicat este de numai 6%. În final, având în vedere că numărul celor care au răspuns corect la toate cele opt întrebări este nesemnificativ, am ales să evidențiem numărul celor care au răspuns corect la minim șase

¹⁸ Rezultatul obținut este apropiat de cel din cercetarea OeNB (2021). Datele OeNB, disponibile pentru 2019, arată faptul că numai 8% din populația interviuată a răspuns corect la toate cele trei întrebări. Datele disponibile pentru perioada 2012-2019, indică o medie de 7,50% a celor care au răspuns corect la toate cele trei întrebări. Modul în care am formulat cele trei mari întrebări diferă minor în comparație cu cercetarea OeNB. Am ales o variație mai complexă a întrebării despre rata dobânzii și o variație mai ușoară a întrebării despre inflație și iluzia monetară.

întrebări din cele opt. Rezultatul arată că, în medie, 10% dintre respondenți au reușit să indice răspunsul corect la minim șase întrebări. Diferențele între cele trei categorii de întrebări sunt minore. Rezultatele tind către un procent care arată că maxim 10% din populația României este alfabetizată financiar.

Rezultatele diferențiate în funcție de caracteristicile sociale, economice și demografice arată faptul că nivelul de alfabetizare financiară este influențat major de educație, venituri și vârstă. Diferențe minore pot fi observate și în funcție de sex, mediu de reședință și regiuni. Mai exact, procentul bărbaților și femeilor care au răspuns corect la cele trei mari întrebări este apropiat, adică 9% și, respectiv, 8%. Diferențe pot fi observate în cazul celor trei întrebări avansate de alfabetizare financiară, unde 8% dintre bărbați și 4% dintre femei au răspuns corect la toate cele trei întrebări. Diferența se menține și în cazul răspunsurilor la minim șase întrebări din totalul de opt.

Intuitiv, nivelul de educație influențează semnificativ gradul de alfabetizare financiară. De exemplu, nicio persoană cu studii primare nu a reușit să răspundă corect la cele trei mari întrebări, cele trei întrebări avansate sau la minim șase din cele opt întrebări și numai 1% dintre persoanele cu studii gimnaziale au răspuns corect la cele trei mari întrebări și la minim șase întrebări. Pe măsură ce nivelul educației crește, rezultatele devin mai bune. În cazul persoanelor cu studii superioare, procentele celor care au răspuns corect la cele trei categorii de întrebări sunt de 14%, 15% și 19%. Aceste valori arată faptul că educația reprezintă un pilon de bază pentru a crește nivelul de educație financiară. Cu toate acestea, din păcate, procentul persoanelor cu studii superioare din România care au răspuns corect este departe de media obținută pentru toată populația, atât în țările dezvoltate, cât și în țările emergente. Acest rezultat se adaugă rezultatelor slabe pe care sistemul educațional din România le are în evaluările internaționale. Cele mai elocvente exemple în acest sens sunt evaluările PISA (OECD, 2021) sau clasamentele internaționale ale universităților.¹⁹

Un efect la fel de puternic asupra gradului de alfabetizare financiară îl are și nivelul veniturilor. Rezultatul este așteptat, dacă avem în vedere faptul că o persoană dobândește cunoștințe despre bani pe măsură ce îi obține. În partea de jos a intervalului, putem observa că persoanele care câștigă mai puțin de 1.500 de lei, valoare apropiată de salariul minim, au cunoștințe financiare aproape de zero. Numai 1% dintre aceste persoane au reușit să răspundă corect la cele trei mari întrebări și la minim șase întrebări din totalul celor opt. Pe măsură ce nivelul veniturilor crește, procentul persoanelor alfabetizate financiar este mai

¹⁹ În clasamentul QS World University Rankings 2022, nicio universitate din România nu apare în primele 1.000 de locuri. În clasamentul Times Higher Education 2021, o universitate din România ocupă o poziție în intervalul 601-800, iar o a doua o poziție în categoria 801+.

ridicat. Remarcăm faptul că, la mijlocul tranșelor de venit, persoanele cu venituri între 3.500 și 5.500 de lei, au un nivel al răspunsurilor corecte similar cu media eșantionului, adică, 8% au răspuns corect la cele trei mari întrebări, 6%, la cele trei întrebări avansate, și 9%, la minim șase întrebări din opt. În partea superioară, persoanele care câștigă peste 9.000 de lei lunar au cele mai bune rezultate. Astfel, 19% au reușit să răspundă corect la cele trei întrebări mari, 20%, la cele trei întrebări avansate și 26% au indicat răspunsul corect la minim șase întrebări din opt.

Alături de educație, nivelul veniturilor joacă un rol important în creșterea gradului de alfabetizare financiară. Rezultatele subliniază o capcană a sărăciei și a veniturilor în România, în condițiile în care, în lipsa unor politici publice, persoanele neducate și cu venituri reduse nu au acces la informații și cunoștințe.

Vârsta are și ea un rol important în nivelul de alfabetizare financiară. Astfel, putem observa faptul că persoanele tinere au un grad de alfabetizare financiară mai ridicat, în comparație cu persoanele în vârstă. De exemplu, 12% dintre persoanele cu vârsta între 16 și 39 de ani au răspuns corect la cele trei mari întrebări, în timp ce numai 4% dintre persoanele cu vârsta peste 60 de ani au răspuns corect la cele trei mari întrebări. În opinia noastră, la baza acestui rezultat stau două motive principale. În primul rând, creșterea complexității produselor financiare, dar și nivelul ridicat de digitalizare din acest sector permit un acces mai facil pentru persoanele tinere. În al doilea rând, nivelul redus al veniturilor persoanelor peste 60 de ani reduce major accesul acestei categorii la concepte, informații, precum și produse financiare.

Mediul de reședință pare a avea o influență numai asupra ultimelor două categorii de întrebări. Astfel, 8% dintre persoanele din mediul urban au răspuns corect la cele trei întrebări avansate de alfabetizare financiară, în timp ce procentul este la jumătate în mediul rural. De asemenea, 11% dintre persoanele care din mediul urban au răspuns corect la minim șase întrebări din opt, în timp ce 9% dintre persoanele cu reședința în mediul rural au indicat răspunsul corect la minim șase întrebări. Având în vedere rezultatele, putem afirma că diferențele între urban și rural devin mai accentuate pe măsură ce întrebările și conceptele vizate sunt mai complexe și, respectiv, diverse.

Un alt factor analizat este legat de regiunile de dezvoltare. După cum putem observa, în interiorul regiunilor, variația la răspunsuri, pe cele trei categorii de întrebări, este destul de ridicată. În general, cel mai ridicat nivel de alfabetizare financiară și cele mai omogene răspunsuri pe cele trei categorii de întrebări sunt, în această ordine, în Regiunea Nord-Vest, Sud-Vest Oltenia și Vest. La polul opus, datele indică rezultate mai slabe pentru Regiunea Sud-Est și Regiunea București-Ilfov.

În final, am prezentat variația nivelului de alfabetizare financiară, în funcție de indicii de bunăstare financiară. În general, datele indică o relație pozitivă. Mai exact, cu cât indicele bunăstării financiare este mai mare, cu atât procentul celor care răspund corect la întrebările de alfabetizare financiară este mai mare. De exemplu, dintre persoanele care au un indice al bunăstării financiare cuprins între 16 – 40, care indică faptul că acestea se confruntă cu un nivel semnificativ de insecuritate financiară, numai 4% au răspuns corect la cele trei mari întrebări de alfabetizare financiară și numai 1% au răspuns corect la cele trei întrebări avansate de alfabetizare financiară. În partea opusă a intervalului, dintre persoanele care au o situația financiară sigură în majoritatea timpului, 19% au răspuns corect la cele trei mari întrebări de alfabetizare financiară și 13% au răspuns corect la cele trei întrebări avansate. De asemenea, dintre persoanele cu o siguranță financiară universală – indicele bunăstării financiare are valori peste 71 –, 16% au răspuns corect la cele trei mari întrebări de alfabetizare financiară și 20% au răspuns corect la cele trei întrebări avansate de alfabetizare financiară. În mod particular, observăm faptul că procentul celor care au răspuns corect la cele trei întrebări avansate de alfabetizare financiară se regăsește în categoria persoanelor care au o siguranță financiară în toate circumstanțele.

Tabelul 1.7: Variația alfabetizării financiare în funcție de caracteristicile individuale

Caracteristici sociale, economice și demografice	Cele trei mari întrebări (trei răspunsuri corecte)	Trei întrebări avansate (trei răspunsuri corecte)	Toate întrebările (minim șase răspunsuri corecte din opt)
Total eșantion	8%	6%	10%
Sex			
Bărbătesc	9%	8%	12%
Femeiesc	8%	4%	9%
Educație			
Studii primare	0%	0%	0%
Studii gimnaziale	1%	0%	1%
Studii liceale	5%	3%	6%
Studii universitare	15%	11%	17%
Studii postuniversitare	14%	15%	19%
Venitul net			
Sub 1.500 de lei	1%	0%	1%
1.501 – 3.500 de lei	5%	2%	6%
3.501 – 5.500 de lei	8%	6%	9%
5.501 – 9.000 de lei	16%	12%	19%
Peste 9.000 de lei	19%	20%	26%
Vârsta			
16-39 ani	12%	8%	14%
40-59 ani	7%	6%	9%
Peste 60 de ani	4%	4%	7%
Mediul de reședință			
urban	9%	8%	11%
rural	8%	4%	9%
Regiunile de dezvoltare			
Regiunea București-Ilfov	8%	2%	4%
Regiunea Centru	2%	6%	11%
Regiunea Nord-Est	9%	8%	10%
Regiunea Nord-Vest	11%	13%	18%
Regiunea Sud-Muntenia	10%	3%	8%
Regiunea Sud-Est	4%	1%	3%
Regiunea Sud-Vest Oltenia	10%	10%	15%
Regiunea Vest	10%	9%	13%
Indicele bunăstării financiare			
16 – 40	4%	1%	5%
41 – 50	4%	4%	6%
51 – 60	10%	6%	12%
61 – 70	19%	13%	20%
71 – 91	16%	20%	16%

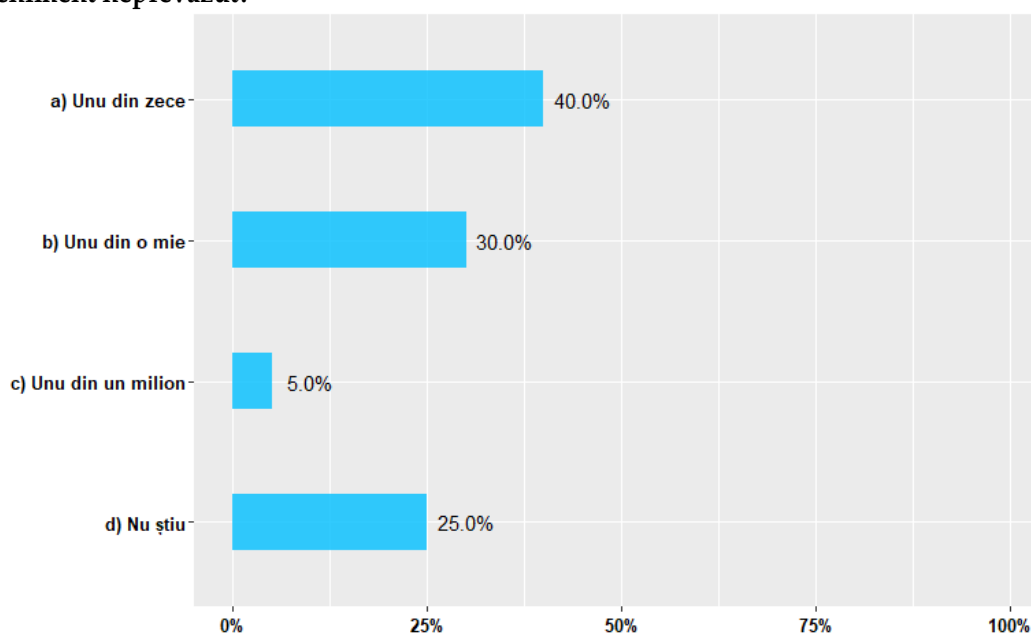
Note: Valori ale indicelui bunăstării financiare de până la 40 indică faptul că persoanele se confruntă cu un nivel semnificativ de insecuritate financiară. Valorile cuprinse între 41 și 50 caracterizează persoane care se descurcă mai bine, însă au dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Valorile între 51 și 60 sunt specifice persoanelor stabile din punct de vedere financiar, în majoritatea timpului. Scorurile mai mari de 60 sunt asociate persoanelor care au o situație financiară sigură, în majoritatea timpului. Valori mai mari de 70 caracterizează persoane cu o siguranță financiară universală, i.e., în toate circumstanțele.

Așa cum am menționat în secțiunea de metodologie, în chestionar au fost incluse opt întrebări care măsoară gradul de alfabetizare financiară prin evaluarea abilităților numerice,

nivelul cunoștințelor financiare de bază și al cunoștințelor financiare avansate. Primele cinci întrebări măsoară cunoștințe financiare de bază, în timp ce ultimele trei, cunoștințe financiare avansate. În continuare, detaliem răspunsurile obținute pentru fiecare întrebare.

Prima întrebare măsoară abilitatea respondenților de a lucra cu rapoarte simple și probabilități. Capacitatea persoanelor de a înțelege concepte cantitative reflectă nivelul abilităților numerice. Acestea sunt esențiale atât în viața de zi cu zi, dar, mai ales, în deciziile de a consuma, de a investi sau de a accesa un credit. Răspunsurile obținute ne arată faptul că circa 40% dintre respondenți au răspuns corect (Graficul 1.11). Procentul de 60%, al celor care nu au indicat răspunsul corect, este împărțit în 35%, procent al persoanelor care au indicat un răspuns greșit, și 25%, procent al persoanelor care au răspuns spontan *nu știu*. În opinia noastră, procentul celor care au răspuns este scăzut, având în vedere nivelul redus de dificultate al întrebării.

Graficul 1.11: Care din următoarele opțiuni reprezintă probabilitatea cea mai mare să se întâmple un eveniment neprevăzut?

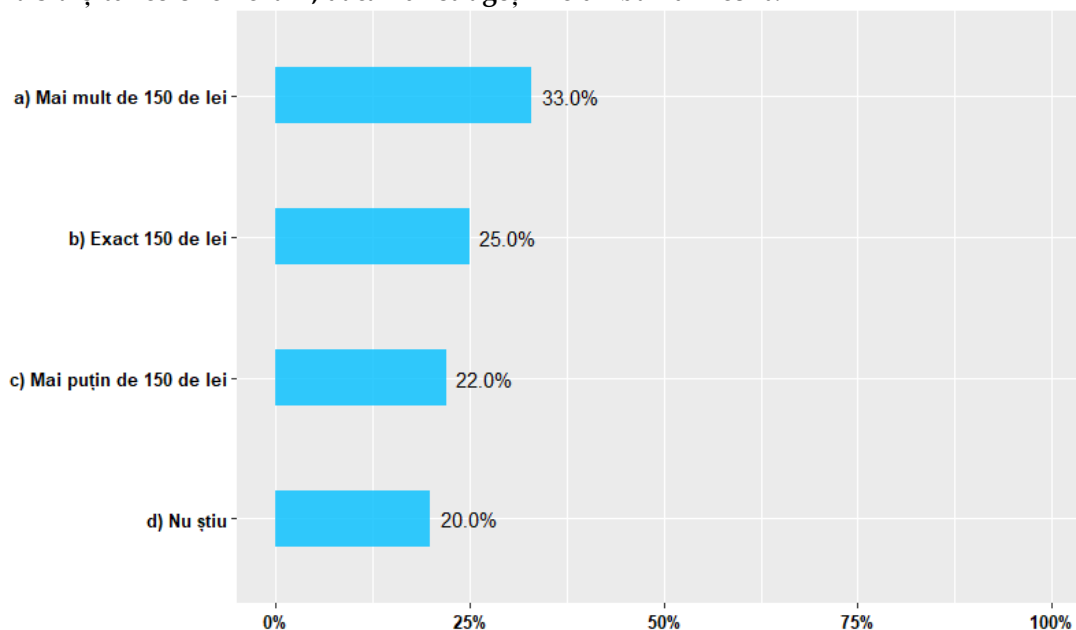

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

A doua întrebare combină atât abilități numerice, respectiv capacitatea de a lucra cu procente și de a aduna, cât și concepte financiare de bază, cum ar fi rata dobânzii și capitalizarea. Această întrebare este una dintre cele trei mari întrebări propuse de Lusardi și Mitchell (2006). Personale care răspund greșit la această întrebare vor avea dificultăți în a estima randamentul unei investiții, dar și în a identifica randamentul real. Rezultatele din Graficul 1.12 ne arată faptul că numai 33% dintre persoane au reușit să răspundă corect la întrebare. 47% dintre respondenți au indicat un răspuns greșit, în timp ce 20% au răspuns

nu știu. În România, procentul celor care au răspuns corect la această întrebare (33%) este foarte scăzut dacă îl comparăm cu cel din țări dezvoltate – Țările de Jos (85%), Germania (83%), Austria (66%), Finlanda (58%), Franța (48%) –, dar, în special, cu cel din țări în curs de dezvoltare – Croația (74%), Cehia (68%), Serbia (66%), Ungaria (58%), Polonia (58%), Bulgaria (55%) sau Bosnia și Herțegovina (39%).

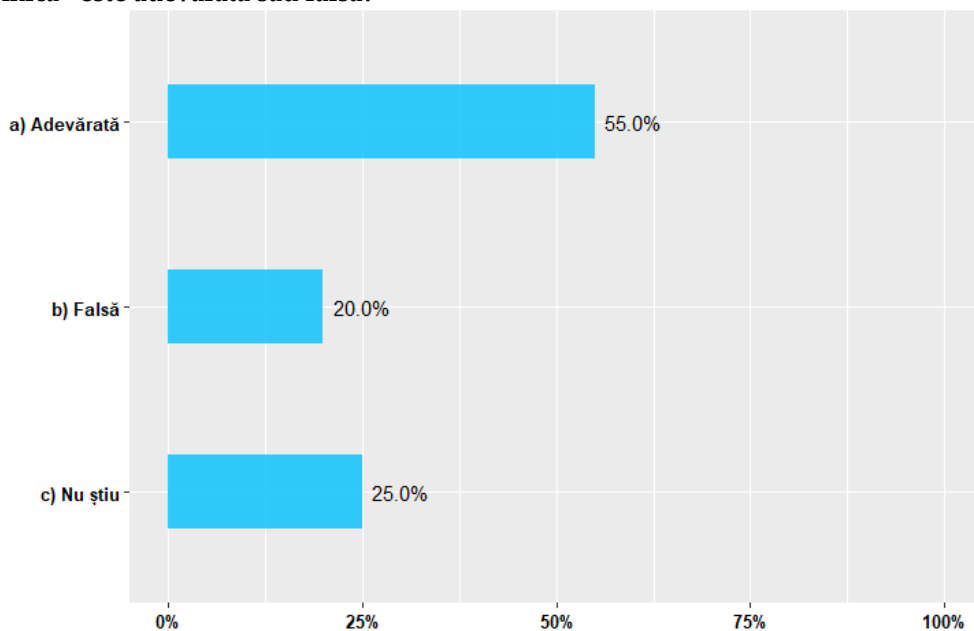
Graficul 1.12: Să presupunem că depuneți 100 de lei într-un depozit bancar, rata dobânzii este 10% pe an, iar dobânda câștigată la finalul fiecărui an se adaugă sumei inițiale. Câți bani veți avea în cont la sfârșitul celor cinci ani, dacă nu retrageți niciun ban din cont?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

A treia întrebare măsoară cunoștințele privind gradul de îndatorare și perioada optimă de rambursare asociate unui credit ipotecar. Rambursarea unui credit ipotecar în 15 ani implică o rată a creditului mai mare, în comparație cu un credit ipotecar pe 30 de ani, însă o dobândă totală mai mică. Acest fapt se datorează ponderii mai ridicate pe care principalul rambursat îl are în rata lunară aferentă creditului ipotecar pe 15 ani. Cunoașterea acestor informații le va permite oamenilor să-și planifice în mod corect bugetul lunar pe termen lung. Rezultatele indică faptul că 55% dintre persoane au răspuns corect la această întrebare, 20% au răspuns incorect, iar 25% au răspuns *nu știu* (Graficul 1.13).

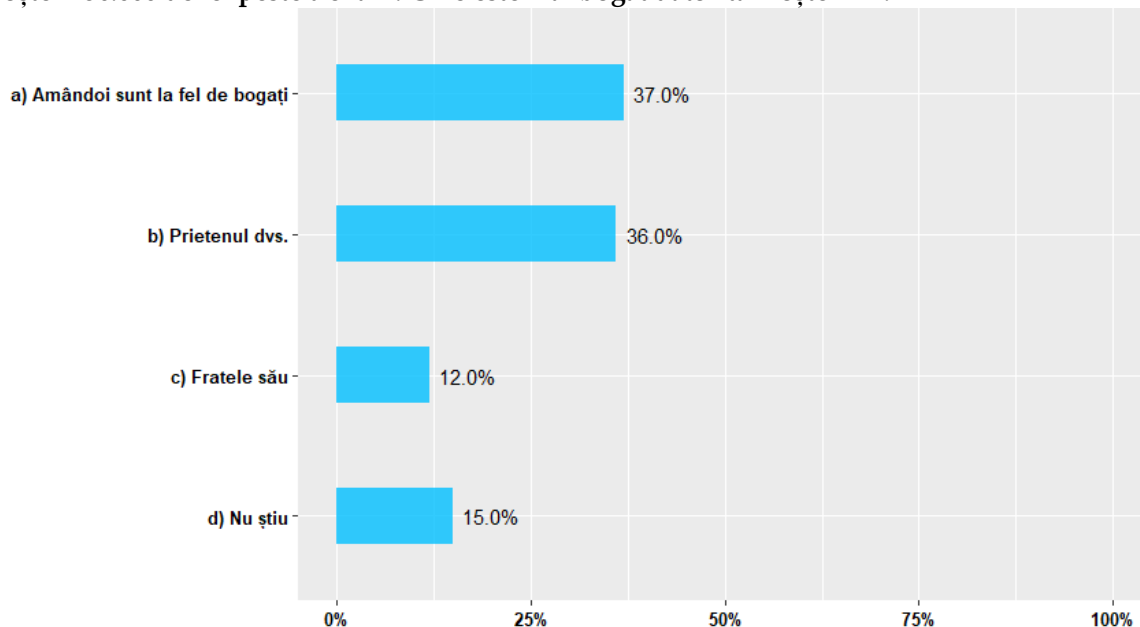
Graficul 1.13: Următoarea afirmație "Un credit ipotecar acordat pe o perioadă de 15 ani necesită rate lunare mai mari decât un credit ipotecar acordat pe 30 de ani, dar dobânda totală a creditului este mai mică" este adevărată sau falsă?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

A patra întrebare evaluează cunoștințele despre valoarea în timp a banilor și despre înțelegerea costului de oportunitate. 50.000 de lei primiți în prezent valorează mai mult decât primirea aceleiași sume peste trei ani datorită posibilității de a îi investi și/ sau cheltui. Prima opțiune va aduce un câștig reprezentat de o rată a dobânzii, iar a doua opțiune, cheltuirea banilor, va aduce un câștig reprezentat de rata inflației. Un răspuns corect la această întrebare oferă posibilitatea de a planifica corect viitorul financiar. Procentul persoanelor care au răspuns corect la întrebare este foarte redus, adică 36% (Graficul 1.14). 49% au indicat o variantă greșită, în timp ce 15% au răspuns *nu știu*. Procentul mic al răspunsurilor corecte ridică semne de întrebare asupra administrării și planificării optime a resurselor financiare disponibile ale populației din România.

Graficul 1.14: Să presupunem că un prieten al dvs. moștenește 50.000 de lei, iar fratele său va moșteni 50.000 de lei peste trei ani. Cine este mai bogat datorită moștenirii?

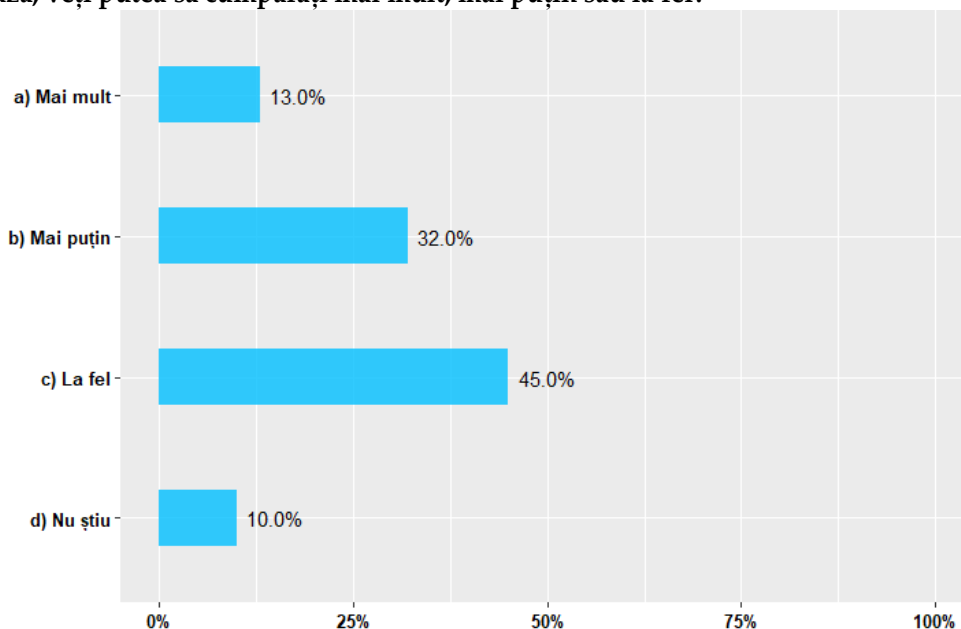

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Următoarea întrebare măsoară cunoștințele respondenților cu privire la rata inflației și la diferența între valori nominale și valori reale. Întrebarea face parte din cele trei mari întrebări propuse de Lusardi și Mitchell (2006). În viața de zi cu zi, păstrarea puterii de cumpărare este esențială. De exemplu, este unanim recunoscut faptul că, în condițiile în care rata dobânzii pasive, adică rata dobânzii la depozite, este mai mică decât rata inflației, persoanele sunt încurajate să consume pentru a-și păstra puterea de cumpărare și pentru a evita iluzia monetară. De asemenea, înțelegerea conceptului de inflație permite negocierea corectă a veniturilor salariale, dar și evaluarea corectă a politicilor publice din domeniu. Mai exact, orice creștere a acestor venituri, salarii, pensii, de exemplu, cu o rată de creștere mai mică decât rata inflației afectează puterea de cumpărare. Această întrebare este cu atât mai importantă cu cât inflația a fost mult mai mare în România, în comparație cu alte țări din regiune.

Rezultatele din Graficul 1.15 indică faptul că 45% dintre persoanele intervievate au răspuns corect la această întrebare. Similar cu cea de-a doua întrebare, procentul celor care au răspuns corect în România (45%) este foarte scăzut dacă îl comparăm cu cel din țări dezvoltate – Austria (79%), Germania (78%), Țările de Jos (77%), Finlanda (76%), Franța (61%) –, dar, în special, cu cel din țări în curs de dezvoltare – Bulgaria (79%), Cehia (68%), Ungaria (68%), Croația (64%), Serbia (64%), Polonia (58%). În aceste condiții, putem spune că, în mod negativ, iluzia monetară afectează bunăstarea financiară a românilor.

Graficul 1.15: Să presupunem că în următorii 10 ani, prețurile se dublează. Dacă și veniturile dvs. se dublează, veți putea să cumpărați mai mult, mai puțin sau la fel?

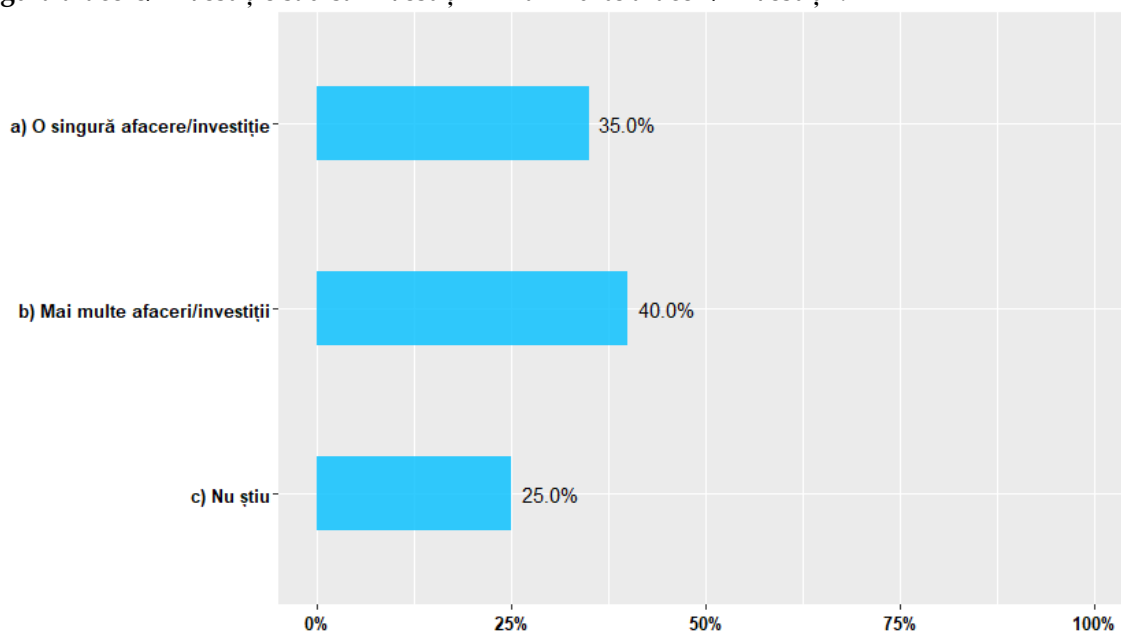

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

A șasea întrebare evaluează cunoștințele privind oportunitatea diversificării veniturilor și investițiilor. Ea este ultima întrebare din cele trei mari întrebări propuse de Lusardi și Mitchell (2006). De asemenea, face parte din categoria întrebărilor care măsoară abilitățile financiare avansate. Atât în literatură, dar și la nivelul populației²⁰, sunt unanim acceptate beneficiile diversificării investițiilor. Concret, plasarea unei sume de bani în depozite, obligațiuni suverane sau private și acțiuni va asigura un echilibru între randament și risc. Din Graficul 1.16 putem remarca că ponderea celor care au răspuns corect la această întrebare este de 40%. 35% au indicat un răspuns greșit, iar 25% au răspuns *nu știu*. Din păcate, similar celorlalte două întrebări din categoria celor trei mari, procentul celor care au răspuns corect la această întrebare în România (40%) este foarte scăzut dacă îl comparăm cu cel din țări dezvoltate precum Franța (66%), Finlanda (65%), Austria (62%), Germania (62%), Țările de Jos (52%), dar, în special, cu cel din țări în dezvoltare precum Cehia (63%), Polonia (54%), Ungaria (46%), Croația (44%).

²⁰ Nu toate ouăle trebuie puse în același coș.

Graficul 1.16: Să presupunem că aveți o sumă de bani. Este mai sigur să investiți banii într-o singură afacere/ investiție sau să investiți în mai multe afaceri/ investiții?

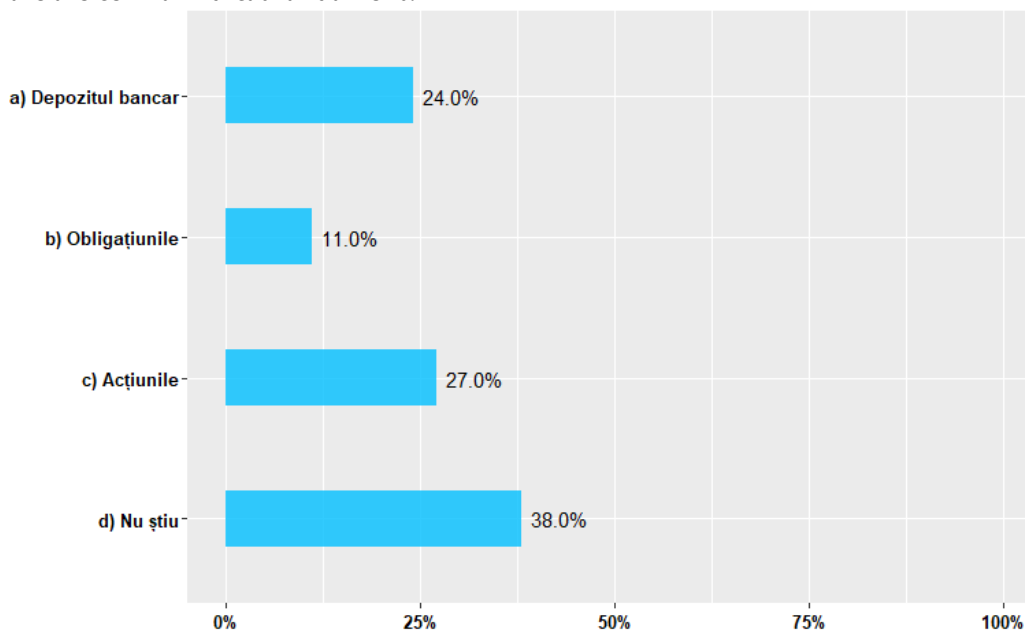

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Următoarea întrebare evaluează cunoștințele respondenților legate de randamentele asociate instrumentelor financiare și face parte din categoria întrebărilor avansate de alfabetizare financiară. În general, pentru a răspunde corect la această întrebare sunt necesare cunoștințele elementare privind funcționarea piețelor financiare și caracteristicile plasamentelor pe termen lung.

Rezultatele agregate în Graficul 1.17 indică cel mai scăzut procent al persoanelor care au răspuns corect. Astfel, numai 27% dintre persoane au indicat acțiunile ca fiind instrumentul financiar cu cel mai ridicat randament pe termen lung. Afirmatia este valabilă și pentru România, în cazul în care, pentru o perioadă de 10 ani, comparăm randamentul anual al principalului indice al bursei de valori cu rata dobânzii la depozitele bancare. Totuși, trebuie să avem în vedere faptul că, pentru un investitor individual fără cunoștințe complexe, investiția în acțiuni este profitabilă numai în condițiile menținerii investițiilor într-un portofoliu diversificat pe un orizont lung de timp, deoarece, numai în acest fel, volatilitatea asociată evoluției acțiunilor poate fi minimizată.

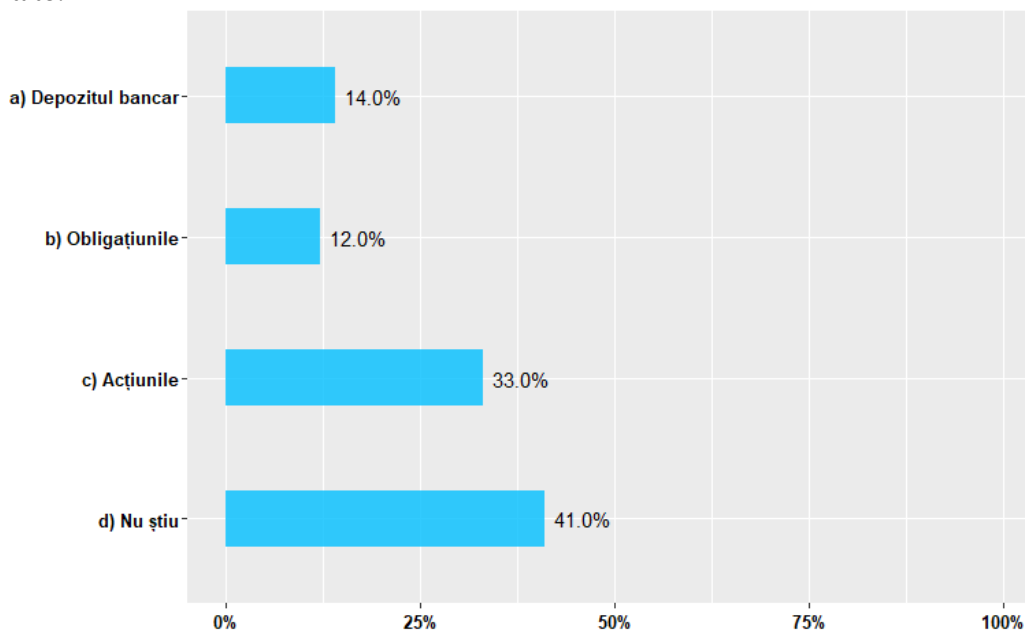
Graficul 1.17: Pe termen lung, de exemplu 10 sau 20 de ani, care dintre următoarele instrumente financiare are cel mai ridicat randament?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

Ultima întrebare măsoară cunoștințele respondenților cu privire la riscul și volatilitatea asociate instrumentelor financiare și face parte din categoria celor avansate. În principiu, un răspuns corect la întrebarea precedentă ar fi trebuit să conducă la un răspuns corect și la această întrebare, fiind cunoscut faptul că acțiunile sunt un instrument financiar mai riscant și mai volatil, în comparație cu depozitul bancar și cu obligațiunile. Rezultatele arată că 33% dintre persoane au răspuns corect, 26% au ales o variantă greșită, iar 41% au răspuns *nu știu* (Graficul 1.18). Ultimul procent este cel mai ridicat, dacă îl raportăm la întrebările anterioare. Astfel, pe măsură ce am introdus mai multe concepte financiare între variantele de răspuns, e.g., risc, volatilitate, obligațiuni, acțiuni, procentul celor care au răspuns *nu știu* a crescut semnificativ.

Graficul 1.18: În mod normal, care instrument financiar este mai riscant și are cea mai mare volatilitate?

Notă: cercetare pe bază de sondaj telefonic, cu un eșantion de 1.391 de persoane, și marjă de eroare +/-2,63.

În această parte, am prezentat rezultatele unei cercetări extinse privind comportamentul financiar, bunăstarea financiară și gradul de alfabetizare financiară pentru populația României. Rezultatele relevă o imagine pesimistă: 27% dintre respondenți preferă să economisească păstrând banii acasă, iar în cazul a 35% dintre persoane veniturile lunare nu le permit să economisească. Din păcate, există o reticență ridicată în a primi informații privind noțiunile financiare, în condițiile în care 39% dintre respondenți au afirmat că nu sunt interesați de acestea. Datele privind bunăstarea financiară au scos în evidență faptul că jumătate din populația României se confruntă cu dificultăți financiare. Rezultatele privind nivelul de alfabetizare financiară au dezvăluit o situație gravă în ceea ce privește cunoștințele privind conceptele financiare de bază. Practic, 90% din populația României este analfabetă din punct de vedere financiar. Rezultatele sunt influențate major de nivelul educației și veniturilor, ceea ce indică o capcană educațională, o capcană a sărăciei și un cerc vicios din care ieșirea este aproape imposibilă, în lipsa unor politici publice.

Imaginea oferită prin prezenta cercetare este un rezultat al lipsei politicilor publice și ineficienței sistemului educațional. Din cunoștințele noastre, discuțiile din spațiul public cu privire la politicile publice de scădere a gradului de sărăcie, de creștere a incluziunii financiare, elemente cu impact direct asupra bunăstării financiare, au fost și sunt inexistente. Dezbateră publică a fost și este dominată de discuții fără fond și de lupte care par fără sfârșit. În acest timp, nivelul de sărăcie devine persistent, iar procentul persoanelor care părăsesc țara a atins cele mai mari valori din Europa.

Gradul de alfabetizare financiară reprezintă o oglindă a sistemului educațional. Rezultatele PISA sunt cea mai bună referință în acest sens. Totuși, nivelul de analfabetism financiar este extrem de ridicat, dacă îl comparăm cu cel al altor țări din regiune. Rezultatele slabe sunt accentuate de nivelul scăzut al incluziunii financiare. Cu toate că au existat anumite inițiative de a consolida eficiența sistemului educațional, implementarea lor, din varii motive, a eșuat. Politicile publice în domeniul educației ar trebui să țintească abilitățile de bază, adică cele de citire și de matematică, deoarece ele pot genera efecte de multiplicare în cascadă în alte domenii. În opinia noastră, politicile de educație financiară, care să țintească creșterea gradului de alfabetizare financiară, trebuie să fie atât în responsabilitatea instituțiilor publice, cât și în responsabilitatea băncilor comerciale, societăților de asigurări, fondurilor de investiții, bursei de valori, băncii centrale, autorității de supraveghere financiară și mediului academic.

2. RECOMANDĂRI INSTITUȚIONALE ȘI DE POLITICI*

Acest capitol evidențiază progresele realizate până în prezent în dezvoltarea inițiativelor eficiente de educație financiară. Nivelul de alfabetizare financiară din România provoacă factorii de decizie să dezvolte și să amplifice inițiative de educație financiară. Numărul proiectelor educaționale în continuă creștere, inițiativa activă a elaborării unei strategii naționale pentru educație financiară și eforturile recente de digitalizare a serviciilor de educație publică creează un context instituțional și politic favorabil dezvoltării instrumentelor de educație financiară. Pentru a implementa proiecte de succes menite să crească gradul de conștientizare a educației financiare, subliniem rolul instrumentelor digitale în diseminarea informațiilor. Elaborarea viitoarelor politici publice trebuie să ia în considerare caracteristicile generaționale ale diferitelor grupuri sociale. De exemplu, elevii reacționează favorabil la experimente, jocuri, aplicații digitale sau concursuri, în timp ce adulții reacționează pozitiv la o combinație de instrumente, inclusiv platforme digitale, site-uri web, canale de social media, aplicații mobile, emisiuni TV și radio. De asemenea, sunt identificate progresele realizate până în prezent în elaborarea unei strategii naționale de educație financiară. Capitolul se axează pe practici instituționale care urmăresc să răspundă nevoii de a genera sinergii între diverși actori implicați în educația financiară.

* Cecilia CIOCÎRLAN și Mihai NIȚOI au contribuit la acest capitol.

2.1. Un context instituțional favorabil implementării și derulării proiectelor de educație financiară

Necesitatea dezvoltării unor programe de educație financiară este demonstrată atât prin rezultatele referitoare la relația dintre incluziunea financiară și gradul redus de dezvoltare a sistemului financiar, cât și prin rezultatele privind comportamentul și competențele financiare ale populației. Deși aceste rezultate dezvăluie o imagine pesimistă corelată cu deficiențe economice structurale, România traversează un context instituțional și politic favorabil dezvoltării unor proiecte pilot de educație financiară. Mai mult decât atât, chiar dacă la nivelul statelor vestice din UE există o serie de inițiative și strategii avansate, situația statelor din centrul și estul Europei este similară. Polonia, Ungaria, Bulgaria, Grecia, Croația, Letonia și Lituania se confruntă, de asemenea, cu provocări structurale în dezvoltarea unor instrumente de politică publică menite să sporească nivelul redus al competențelor financiare. Totuși, spre deosebire de România, în țările menționate, nivelul alfabetizării financiare este considerabil mai ridicat.

La nivel global, doar 34 de state au implementat și monitorizat până în prezent o strategie națională pentru educație financiară, în timp ce alte 31 de state sunt încă în procesul de planificare sau elaborare a unei strategii.²¹ În România, în anul 2018 a fost semnat un acord de colaborare pentru elaborarea Strategiei Naționale de Educație Financiară între principalii actori instituționali din domeniu: Ministerul Educației Naționale, Banca Națională a României, Ministerul Finanțelor Publice, Autoritatea de Supraveghere Financiară și Asociația Română a Băncilor.²²

Primele rezultate ale acordului de colaborare sunt orientate către creșterea gradului de comunicare între entitățile de educație financiară care desfășoară activități la nivel național. Spre exemplu, platforma elaborată ca urmare a încheierii acordului de parteneriat oferă posibilitatea entităților care desfășoară activități de educație financiară să se înscrie „într-o bază de date națională”. Astfel, este creat un cadru favorabil sporirii nivelului de cooperare între entitățile publice și private. În plus, platforma oferă o serie de informații practice referitoare la piața de capital, asigurări, pensii private, obligații fiscale etc. Cu toate acestea, obiectivul elaborării unei strategii naționale în acest domeniu nu a fost atins. Prezentul studiu vine în întâmpinarea acestui obiectiv întrucât oferă informații referitoare la:

²¹ <https://www.fincap.org.uk/en/articles/global-issue>

²² Demersul elaborării strategiei este susținut de OECD, în cadrul proiectului de Asistență Tehnică în domeniul educației financiare, prin Programul de Constituență al Ministerului de Finanțe din Țările de Jos: <https://edu-fin.ro/despre-snef/>

- nivelul actual de alfabetizare financiară a populației din România, fapt care permite identificarea priorităților și a grupurilor țintă pentru proiectele prospective componente ale strategiei naționale;
- deficiențele principale pe care le întâmpină România pentru dezvoltarea și implementarea unor măsuri de educație financiară.

În ultimul an, atât la nivelul sistemului administrativ instituțional din România, cât și la nivel politic au devenit vizibile o serie de inițiative și instrumente cu obiective transversale destinate să consolideze capacitatea administrativă la nivelul sectorului educațional. Cele mai importante se referă la:

- **Digitalizarea în educație și posibilitatea dezvoltării unor proiecte, finanțate prin programe europene sau de la bugetul de stat, care să vizeze interoperabilitatea sistemelor informatice din educație.** Creșterea gradului de interoperabilitate ar încuraja utilizarea informațiilor din sistemul educațional, formularea și punerea în aplicare a politicilor publice bazate pe date, corelarea planificării strategice cu bugetarea programelor și proiectelor, simplificarea legislației și reducerea sarcinilor administrative.
- **Multiplificarea inițiativelor de educație financiară la nivelul principalelor instituții cu atribuții de reglementare, supraveghere și monitorizare a sistemului financiar** – Banca Națională a României și Autoritatea de Supraveghere Financiară. Creșterea acestor inițiative va facilita, de asemenea, elaborarea unor politici publice bazate pe dovezi.
- **Dezvoltarea unor proiecte pilot, în principal prin cadrul proiectului România Educată, care să faciliteze intervenții de politică publică direcționate către grupuri țintă specifice.** Acest demers facilitează, de asemenea, formularea și implementarea politicilor educaționale bazate pe dovezi oferind în același timp oportunitatea testării unor instrumente și măsuri adaptate la caracteristicile sociale ale populației din România.

Chiar dacă România se confruntă cu probleme sistemice la nivelul resursei umane, inclusiv lipsa generală a competențelor digitale, contextul instituțional favorizează implementarea unor instrumente și măsuri educaționale care să vizeze creșterea nivelului de alfabetizare financiară. Studiul nostru oferă informații și recomandări pentru formularea unor instrumente și proiecte eficiente care să contribuie la creșterea nivelului de cunoștințe financiare.

2.2. Direcții viitoare de politici: alfabetizarea financiară în România și instrumente în domeniul educației/ economic

Rezultatele alfabetizării financiare evidențiază prioritățile cheie ale proiectelor viitoare:

- Creșterea gradului de conștientizare a cunoștințelor economice și financiare combinate cu dezvoltarea de parteneriate public-privat;
- Creșterea încrederii în instituțiile financiare;
- Îmbunătățirea accesului la serviciile financiare de bază.

Având în vedere nivelul de numai 10% al populației României care deține cunoștințe financiare, instrumentele de politică educațională, în special, proiectele viitoare, trebuie să urmărească obiectivul conștientizării și informării. Pe măsura creșterii gradului de conștientizare, este recomandată segmentarea grupurilor țintă în funcție de specializarea acestora. De asemenea, proiectele trebuie să stabilească, într-o primă etapă, o serie de intervenții specifice destinate creșterii nivelului de cunoștințe financiare ale personalului administrativ din instituțiile publice. Fără creșterea gradului de conștientizare a principalelor concepte financiare la nivelul instituțiilor publice, implementarea altor politici și instrumente educaționale ar putea fi anevoioasă. Așa cum am menționat, este recomandat ca implementarea instrumentelor de educație financiară să fie lăsată în responsabilitatea băncilor comerciale, societăților de asigurări, fondurilor de investiții, bursei de valori, băncii centrale, autorității de supraveghere financiară și mediului academic. Instituțiile publice trebuie, mai degrabă, să sprijine elaborarea strategică a direcțiilor de acțiune și să monitorizeze implementarea instrumentelor de educație financiară.

De asemenea, rezultatele relevă necesitatea creșterii nivelului de încredere a populației în instituțiile financiare și necesitatea îmbunătățirii accesului la serviciile financiare de bază. Pentru atingerea acestor obiective este necesară demararea unor acțiuni concrete de promovare în rândul consumatorilor vulnerabili²³ a conturilor de plăți cu caracteristici de bază²⁴. În acest context, instituțiile de credit ar putea demara programe de educație financiară care să familiarizeze populația cu beneficiile accesului la servicii de bază, transmiterea informațiilor prin pliante categoriilor vulnerabile de consumatori fiind o soluție. Deși, la nivel european, este promovat accesul la serviciile financiare de bază, nu există o complementaritate între inițiativele europene privind educația financiară. Pot fi remarcate doar unele inițiative în acest sens. Autoritatea Bancară Europeană are dreptul să

²³ Consumatorul vulnerabil din punct de vedere financiar este cel al cărui venit lunar nu depășește echivalentul a 60% din câștigul salarial mediu brut pe economie.

²⁴ În 2017, a fost transpusă în legislația națională Directiva 2014/92/UE privind comparabilitatea comisioanelor aferente conturilor de plăți, schimbarea conturilor de plăți și accesul la conturile de plăți cu servicii de bază.

revizuiască și să coordoneze activitățile de educație financiară implementate de autoritățile naționale. Existența acestei inițiative la nivel european creează o oportunitate pentru dezvoltarea educației financiare, dar și pentru dezvoltarea unor măsuri menite să supravegheze și guverneze produsele financiare existente pentru protejarea consumatorilor și investitorilor.

În planul politicii economice, rezultatele studiului sugerează necesitatea dezvoltării/aplicării unor măsuri de politică economică care să sprijine demersurile de creștere a gradului de conștientizare privind cunoștințele financiare. Având în vedere principalele cauze identificate, dar și necesitatea dezvoltării unor parteneriate public-privat, subliniem:

- **Necesitatea identificării unor mecanisme care să încurajeze entități din mediul privat să devină furnizori de educație financiară și să realizeze activități de informare/ conștientizare în colaborare cu sectorul public.** Realizarea unui studiu calitativ (bazat pe interviuri și focus-grupuri) cu reprezentanții instituțiilor de credit care să identifice modalitățile prin care reglementările sectorului financiar ar putea fi schimbate pentru promovarea activităților de informare/conștientizare. Procesele de alocare a resurselor bugetare provenite din programele europene, trebuie să considere și entitățile private ca furnizori de educație financiară.
- **Utilizarea eficientă a mecanismelor actuale de susținere a entităților private pentru demararea proiectelor de educație financiară.** Dezvoltarea proiectelor de educație financiară de către entitățile private, inclusiv cele nonprofit, în baza măsurilor publice de sprijin, să aibă la bază principii de transparență, cu asumare de obiective și instrumente.
- **Identificarea unui grup țintă la nivelul întreprinderilor cu capital autohton, în special întreprinderi mici și mijloci, care să participe la potențiale sesiuni de formare pentru îmbunătățirea nivelului cunoștințelor financiare.** Dezvoltarea unor proiecte să vizeze creșterea nivelului de cunoștințe referitoare la diversitatea instrumentelor financiare disponibile ar putea conduce la o mai bună capitalizare a întreprinderilor.
- **Includerea unei componente de educație financiară în fiecare proiect relevant finanțat prin Programul Operațional Educație și Ocupare 2021-2027 sau prin Planul Național de Redresare și Reziliență,** care să cuprindă cursuri de formare pentru diferite grupuri țintă, dar mai ales antreprenori. Ținând cont de numărul ridicat de ore necesare pentru formarea participanților, realizarea unei sesiuni

scurte (o oră) care să conțină subiecte financiare ar putea contribui la creșterea gradului de conștientizare cu privire la diferite instrumente financiare, limitările și riscurile acestora.

În planul politicii educaționale, rezultatele studiului relevă principalele direcții pe care proiectele de educație financiară ar trebui să le urmeze și necesitatea continuă a procesului de educație financiară. Atât elevii și studenții, cât și adulții trebuie să fie incluși în programele de educație financiară. Cu toate acestea, în cazul elevilor și studenților, transmiterea informațiilor către aceștia prin pliante și/sau manuale financiare are un impact redus, având în vedere preferința acestora pentru instrumentele digitale. În acest context, propunem o serie de direcții care să favorizeze creșterea gradului de alfabetizare financiară în rândul elevilor din ciclul primar, gimnazial și liceal. Tabelul 2.1 prezintă, pentru fiecare nivel de educație, abordarea generală necesară pentru o învățare eficientă, concepte financiare de interes, instrumente de politică potrivite, precum și recomandări pentru materialele didactice disponibile.

Tabelul 2.1: Instrumente de politică și concepte financiare de interes pentru fiecare nivel de educație formalizat

Nivel de educație	Abordare generală	Concepte de interes	Instrumente de politică educațională	Materiale disponibile pentru îmbunătățirea predării și alte măsuri de promovare a alfabetizării financiare
Elevii claselor primare	Abordare prin jocuri și interactivă	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Abilități numerice de bază (adunare, înmulțire, scădere, împărțire) 	<ul style="list-style-type: none"> Povești Experimente practice Jocuri pentru promovarea abilităților numerice de bază 	<ul style="list-style-type: none"> Sistemul Federal de Rezerve al Statelor Unite ale Americii¹ și Consiliul pentru Educație Economică
Elevii claselor gimnaziale	Abordare interactivă și orientată pe conținut	<ul style="list-style-type: none"> Combinarea abilităților numerice de bază (adunare, scădere, înmulțire și împărțire) cu noțiuni financiare de bază (rata dobânzii, rata inflației, economisire, investiții etc.)² Mai multe tipuri de probleme care includ dobânda compusă 	<ul style="list-style-type: none"> Experimente practice și materiale digitale Competiții de cunoștințe financiare (stimulente financiare pentru creșterea participării) Platforme de partajare video 	<ul style="list-style-type: none"> Sistemul Federal de Rezerve al Statelor Unite ale Americii și Consiliul pentru Educație Economică Activitățile de alfabetizare financiară pot fi promovate în cadrul programului național „Școala altfel” Colaborare public-privată între profesori și creatorii de conținut pentru copii, designeri grafici sau editori de rețele sociale
Elevii claselor de liceu	Abordare orientată pe conținut	<ul style="list-style-type: none"> Combinarea metodelor educaționale, completate cu o creștere a complexității conținutului cu privire la diversitatea instrumentelor financiare Probleme legate de rata dobânzii, combinate cu cunoștințe despre diferite instrumente financiare 	<ul style="list-style-type: none"> Experimente Aplicații digitale (inclusiv animații și simulări 3D, jocuri, filme, realitate virtuală și augmentată) Seminare online, concursuri locale și naționale Cluburi de educație financiară Curs de aptitudini financiare Invitații din mediul academic și de afaceri 	<ul style="list-style-type: none"> Sistemul Federal de Rezerve al Statelor Unite ale Americii și Consiliul pentru Educație Economică Colaborare public-privată între profesori și creatorii de conținut pentru copii, designeri grafici sau editori de rețele sociale

Note: 1. Sistemul Federal de Rezerve al Statelor Unite ale Americii (Fed) și Consiliul pentru Educație Economică sunt prezentate într-o manieră organizată și sunt gratuite.

2. Includerea în modulul de matematică a exercițiilor care combină abilitățile numerice de bază (adunare, scădere, înmulțire și împărțire) cu noțiuni financiare de bază (rata dobânzii, rata inflației, economisire, investiții etc.) ar putea genera rezultate bune.

Pentru populația peste 18 ani, lipsa unui cadru formalizat de accesare a acestor instrumente va necesita adaptarea acestora, în funcție de diferite criterii, vârstă, regiune sau dorința de primi astfel de informații. Pentru o profilare adecvată a instrumentelor de educație financiară în funcție de aceste caracteristici, recomandăm consultarea rezultatelor obținute prin intermediul chestionarului din partea a treia, precum și a indicelui de modernitate a României și a profilului psihologic și cultural al regiunilor României²⁵. În continuare, în funcție de particularitățile fiecărei generații propunem câteva canale de educație financiară. Tabelul 2.2 prezintă pentru fiecare categorie generațională, concepte de interes, instrumente de politică și canale de transmitere a informațiilor.

Pentru a crește nivelul de alfabetizare financiară pentru toate grupurile de vârstă, un anumit instrument sau canal de comunicare poate viza mai multe grupuri, dacă informațiile sunt clare, valide și captivează curiozitatea interioară. De exemplu, instrumentele digitale pot fi un adecvate pentru unele grupuri de vârstă, având în vedere dominația acestor canale în viața de zi cu zi. În plus, este importantă promovarea instrumentelor prin cât mai multe canale pentru a ajunge la un număr ridicat de persoane. Subliniem faptul că dezvoltarea acestor instrumente presupune utilizarea unor resurse financiare minime. Astfel, în cazul elevilor, școlile și liceele dispun de infrastructura și cunoștințele necesare pentru a transmite aceste informații. În plus, literatura oferă foarte multe exemple de experimente, animații, jocuri, competiții, probleme de abilități numerice care pot fi utilizate, iar instituțiile financiare și mediul academic pot oferi suport pentru învățători și profesori pentru a se familiariza cu noțiunile financiare de bază. Campaniile media de conștientizare a importanței alfabetizării financiare pot fi derulate prin intermediul proiectelor cu fonduri europene²⁶. Instituțiile academice pot oferi suportul pentru identificarea celor mai importante concepte, pentru a stabili o formă de prezentare simplă, concisă și eficientă a suportului educațional necesar pentru a fi integrat în instrumentele digitale. Digitalizarea acestor informații nu este complexă, iar un maraton de programare sau o competiție de programare cu echipe inter-disciplinare (studenți din domeniul finanțelor și ITC) este soluția potrivită.

²⁵ <http://ropsy.granturi.ubbcluj.ro/deliverables/>

²⁶ Astfel de campanii, în alte domenii, deja există.

Tabelul 2.2: Concepte de interes și instrumente de politică pentru diferite categorii generaționale

Categorie generațională	Abordare generală	Concepte de interes	Instrumente de politică	Canalul de transmitere a informațiilor
Generația tradiționalistă (născută înainte de 1945)	Materiale organizate și atent concepute, care să cuprindă dinamica economică	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Modificări ale nivelului pensiilor publice, beneficiilor sociale, impozitelor 	<ul style="list-style-type: none"> Pliante Presă Reviste 	<ul style="list-style-type: none"> Poșta Română²
Generația baby boomers (născută între 1946-1964)	Materiale organizate și atent concepute, care să cuprindă dinamica economică	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Cursul de schimb Instrumente de economisire și modificări ale nivelului pensiilor publice, beneficiilor sociale și impozitelor 	<ul style="list-style-type: none"> Mass-media Site-uri web Seriale TV Implicarea experților atât din mediul profesional, cât și din mediul academic 	<ul style="list-style-type: none"> Televiziune Radio
Generația X (născută între 1965-1979)	Instrumente directe și țintite de politică	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Cursul de schimb Credit ipotecar Acțiuni, obligațiuni și fonduri de investiții Scheme private de pensii și asigurări, modificări ale nivelului pensiilor publice, beneficiilor sociale și impozitelor Banca centrală și Ministerul Finanțelor 	<ul style="list-style-type: none"> Traininguri, cursuri sau seminare organizate de experți din mediul financiar și academic 	<ul style="list-style-type: none"> Proiecte de educație financiară țintite, completate cu alte canale de transmisie digitală
Generația Y (născută între 1980-1994)	Instrumente directe și țintite de politică	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Cursul de schimb Creditul ipotecar Acțiuni, obligațiuni și fonduri de investiții Fintech Scheme private de pensii și asigurări, modificări ale nivelului pensiilor publice, beneficiilor sociale și impozitelor Banca centrală și Ministerul Finanțelor 	<ul style="list-style-type: none"> Site-uri web Aplicații mobile Podcasturi Platformă digitală online cu informații financiare de bază, întrebări care măsoară alfabetizarea financiară, studii de caz, exemple sau simulări ale ratei dobânzii Traininguri, cursuri sau seminare organizate de experți din mediul financiar și academic¹ 	<ul style="list-style-type: none"> Proiecte de educație financiară țintite, completate cu alte canale de transmisie digitală Canale sociale digitale
Generația Z (născută între 1995-2009)	Instrumente directe și țintite de politică	<ul style="list-style-type: none"> Rata dobânzii Rata inflației Cursul de schimb Creditul ipotecar Acțiuni, obligațiuni și fonduri de investiții Fintech Scheme private de pensii și asigurări, modificări ale nivelului pensiilor publice, beneficiilor sociale și impozitelor Banca centrală și Ministerul Finanțelor 	<ul style="list-style-type: none"> Platformă digitală online cu informații financiare de bază, întrebări care măsoară alfabetizarea financiară, studii de caz, exemple sau simulări ale ratei dobânzii Traininguri, cursuri sau seminare organizate de experți din mediul financiar și academic 	<ul style="list-style-type: none"> Proiecte de educație financiară țintite, completate cu alte canale de transmisie digitală Canale sociale digitale

Note: 1. Cursurile de formare financiară de scurtă durată pot fi incluse în proiecte finanțate prin Programul Operațional Educație și Ocupare 2021-2027 sau Planul Național de Redresare și Reziliență al României care cuprinde cursuri de formare. 2. Având în vedere că majoritatea pensiilor din România sunt plătite în numerar, trimiterea unui pliant simplu și concis cu informații financiare de bază (rata inflației, valori nominale și valori reale) ar putea crește nivelul de alfabetizare financiară. 3. Este foarte important ca informațiile transmise să fie simple, concise și însoțite de exemple.

În final, un alt aspect important de luat în vedere este faptul că relația dintre alfabetizare financiară și incluziune financiară este una de interdependență: alfabetizarea financiară contribuie la sporirea accesului la servicii financiare, iar rezultatele cercetărilor au arătat că deținătorii de conturi bancare sunt mai înclinați să se informeze din punct de vedere financiar și să utilizeze servicii financiare conexe. De aceea, în contextul urmăririi obiectivului de creștere a alfabetizării financiare a populației, promovarea accesului tuturor categoriilor de persoane la conturi bancare este esențială. Rezultatele studiului nostru atestă însă o excluziune persistentă a românilor de la sistemul financiar, țara noastră înregistrând cel mai mic procent al persoanelor care dețin un cont bancar din UE. Costurile acestei excluziuni sunt evidente. În acest context, sunt necesare acțiuni punctuale menite să promoveze și să stimuleze deschiderea și utilizarea de conturi bancare.. În pofida transpunerii în legislația națională a directivei europene privind accesul la conturile de plăți cu servicii de bază, accesul la acest tip de conturi se menține scăzut din cauza lipsei unei comunicări eficiente dintre instituțiile financiare și persoanele excluse. Este relevantă, în acest sens, promovarea beneficiilor acestor conturi prin intermediul instrumentelor menționate anterior. În plus, administrațiile locale ar putea juca un rol important în incluziunea zonelor rurale, prin promovarea serviciilor financiare de bază, fără riscuri asociate. De asemenea, pe modelele altor state, sunt relevante acțiunile de limitare a plăților în numerar a salariilor și de acordare a ajutoarelor sociale în conturi, dar și de stimulare a dezvoltării infrastructurii bancare, prin creșterea numărului de POS-uri în localitățile rurale.

2.3. Elaborarea unei strategii naționale de educație financiară

În timp ce importanța dezvoltării programelor de educație financiară a fost studiată empiric, rămân întrebări cu privire la cele mai bune instrumente pentru creșterea eficacității acestora. În aceste circumstanțe, subliniem importanța dezvoltării unei strategii naționale care să urmărească, prin indicatori de rezultat, creșterea gradului de conștientizare privind cunoștințele financiare. Executarea directă a unor programe de educație financiară este o sarcină ambițioasă într-un context caracterizat prin lipsa infrastructurii și resursei umane. Totuși, în continuare evidențiem principalele etape de elaborare a unei strategii naționale de educație financiară, având în vedere evoluțiile instituționale și politice de la nivelul sistemului educațional românesc, particularitățile alfabetizării financiare din România, precum și recomandările OECD²⁷:

²⁷ <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/national-strategies-for-financial-education-policy-handbook.htm>

- **Cartografierea inițiativelor existente și părților interesate.** Cartografierea inițiativelor existente și a părților interesate este o condiție prealabilă pentru stabilirea obiectivelor unei strategii. Această etapă este în curs de implementare, iar rezultatele indică un număr de 95 de inițiative sau proiecte care oferă educație financiară prin diferite programe.²⁸ Următoarele etape ar trebui să vizeze: selectarea partenerilor care pot sprijini entitățile publice în proiectarea proiectelor, identificarea programelor care se suprapun, identificarea potențialelor oportunități de complementaritate între inițiative și identificarea unor lacune în furnizarea de educație financiară.
- **Creșterea numărului de inițiative de evaluare a gradului de alfabetizare financiară.** Creșterea numărului de sondaje naționale referitoare la alfabetizarea financiară permite stabilirea unor obiective realiste bazate pe dovezi solide. Studiul nostru face o analiză națională a gradului de alfabetizare financiară. Totuși, pentru un proces de evaluare constant ulterior elaborării unei strategii naționale, prezentul proiect poate integra un chestionar standard de maxim opt întrebări într-un instrument digital²⁹, care să poată fi accesat în mod continuu și anonim. Întrebările concepute pentru derularea sondajului prezentat în secțiunea anterioară pot reprezenta un punct de pornire pentru construirea acestui chestionar standard. Un al reper util în acest sens este reprezentat de platforma din Statele Unite ale Americii³⁰. Instrumentul digital poate oferi informații actualizate continuu privind scorurile medii, în funcție de regiuni, vârstă sau sex. De asemenea, platforma digitală de evaluare a cunoștințelor de alfabetizare financiară, în funcție de răspunsurile oferite la cele opt întrebări, va direcționa populația către informații privind explicarea și clarificarea conceptelor financiare, prezentate clar, succint și cu elemente grafice. Conceptul digital poate fi diseminat prin mai multe canale. De exemplu, el poate fi integrat pe platformele instituțiilor publice și private implicate în educația financiară, dar și în alte instrumente, precum o aplicație mobilă, canale de social-media, i.e., Facebook, Tik-Tok, Twitter, pentru a ajunge la cât mai multe persoane.
- **Stabilirea mandatelor instituționale în domeniul educației financiare.** Stabilirea unui cadru instituțional adaptat circumstanțelor naționale necesită mecanisme

²⁸ <https://edu-fin.ro/activitati-implementate/>

²⁹ Cu toate că un instrument digital are dezavantajul de a nu ajunge la toate categoriile sociale, în ansamblu, având în vedere criteriile de costuri și operativitate, este cel mai eficient.

³⁰ <https://www.usfinancialcapability.org/>

transparente de coordonare și guvernanță cu un organism de conducere identificat, precum și roluri comune, dar clar definite. La nivelul principalilor factori instituționali interesați (Ministerul Educației, Banca Națională a României, Ministerul Finanțelor, Autoritatea de Supraveghere Financiară) nu se pot regăsi în totalitate modificări la nivelul regulamentelor de organizare și funcționare care să permită implementarea unei strategii pentru educație financiară. Doar la nivelul Autorității de Supraveghere Financiară se observă modificări la Regulamentul nr. 10/2016 privind organizarea și funcționarea ASF care înființează o Comisie de comunicare și educație financiară. În aceste circumstanțe, sunt recomandate:

- Armonizarea tuturor regulamentelor de organizare și funcționare ale instituțiilor cu responsabilități în educația financiară avându-se în vedere un grad de flexibilizare a aranjamentelor de la nivel instituțional întrucât acestea evoluează între fazele de proiectare și cele de implementare, precum și asumarea obiectivului de creștere a educației financiare.
- Formarea unui grup de lucru/mecanism de coordonare consultativ care să dețină expertiză specifică în domeniul educației financiare pentru a favoriza un grad de comunicare ridicat către un public potențial larg și care să coordoneze programele de educație financiară. Funcționarea grupului de lucru pentru educație financiară să fie realizată transparent, cu asumarea unor obiective de etapă și cu prezentarea instrumentelor și rezultatelor pe o platformă digitală.
- Implicarea unor reprezentanți/specialiști în educație financiară la nivelul managementului Direcției Generale pentru Implementarea Proiectului „România Educată” din cadrul Ministerului Educației care să faciliteze comunicarea cu Compartimentul Proiecte Pilot.
- **Dezvoltarea unui plan de acțiune adaptat la inițiativele și sursele de finanțare deja existente.** Planul de acțiune trebuie să stabilească obiective pe termen scurt cu indicatori realizabili. Este recomandat ca planul de acțiune să fie elaborat în cooperare cu entitățile din sectorul privat, prin întâlniri intersectoriale sau consultări publice. De asemenea, unele proiecte destinate către îndeplinirea indicatorilor stabiliți prin strategie pot fi atribuite unor entități private, inclusiv cele nonprofit.
- **Implementarea eficientă și bazată pe tehnologie a inițiativelor de educație financiară.** Implementarea planului de acțiune și a măsurilor (programe educaționale realizate în școală prin divertisment și jocuri, sesiuni de formare pentru profesori și alți actori, campanii de conștientizare etc.) trebuie să aibă la bază acțiuni

de facilitare a accesului la informație, precum branding-ul și utilizarea rețelelor sociale.

- **Evaluarea continuă a rezultatelor programelor de educație financiară, pe baza unor indicatori de etapă.** Deși este un proces îndelungat și non-liniar, evaluarea periodică a progresului, în concordanță cu nivelul de alfabetizare financiară, sprijină retalierea instrumentelor educaționale în funcție de necesitățile populației aflate în continuă schimbare.

Rezultatele privind comportamentul și competențele financiare ale populației, dar și nivelul incluziunii financiare subliniază necesitatea dezvoltării unor programe de educație financiară, în particular, dar și a unei strategii naționale de educație financiară, în general. Contextul instituțional actual este favorabil derulării proiectelor de educație financiară, având în vedere creșterea inițiativelor de consolidare a sectorului educațional, dar și existența unei inițiative de realizare a unei strategii naționale de educație financiară. În aceste circumstanțe, având în vedere rezultatele și propunerile acestui studiu, instrumentele și programele de educație financiară deja existente, bunele practici la nivel internațional, dar și recomandările instituțiilor cu responsabilități în domeniu, este necesară adoptarea rapidă a unei strategii de educație financiară.

CONCLUZII

Inițiativele de educație financiară s-au dezvoltat cu rapiditate în Uniunea Europeană, fiind motivate de diverși factori internaționali, cum ar fi excluziunea financiară, îmbătrânirea populației, creșterea datoriilor, lipsa cunoștințelor consumatorilor sau alocarea ineficientă a resurselor publice. Cu toate că factorii negativi menționați au creat oportunități de multiplicare a programelor de educație financiară, aceștia au determinat, de asemenea, creșterea nivelului de complexitate în implementarea politicilor publice. În România, dezvoltarea programelor de educație financiară a fost inițiată destul de lent, în 2017. Au fost realizate câteva progrese mici, dar semnificative. Cu toate acestea, implementarea politicilor trebuie să fie mai flexibilă, mai adaptată și mai direcționată către diferite grupuri socio-economice. Studiul nostru dezvăluie mai multe caracteristici individuale și agregate relevante pentru politicile care vizează îmbunătățirea implementării programelor financiare:

- 53% dintre respondenți nu au economisit și nu au investit, în timp ce 27% dintre respondenți preferă să economisească și să păstreze banii acasă. Cele mai importante bariere în calea deciziei de a economisi și/ sau investi sunt legate de lipsa resurselor financiare și lipsa de cunoștințe financiare. Pentru românii care au făcut economii, depozitul bancar este principalul instrument financiar utilizat, în timp ce procentul celor care au investit în acțiuni și obligațiuni este mai scăzut.
- 39% dintre respondenți au declarat că nu sunt interesați să primească informații despre conceptele financiare. Experiența și cunoștințele personale, site-urile web și aplicațiile mobile, sfaturile prietenilor și mass-media sunt principalele surse de informații în fundamentarea deciziilor financiare. Cu toate acestea, în opinia respondenților, instituțiile cele mai potrivite pentru a dezvolta programe de educație financiară sunt băncile comerciale, companiile de asigurări, fondurile de pensii și de investiții, autoritățile de reglementare și de protecție a consumatorilor și mediul academic.
- 13% din populație se confruntă cu o insecuritate financiară semnificativă și 38% se descurcă oarecum mai bine, dar întâmpină dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Pentru 35%, situația financiară este stabilă de cele mai multe ori, în timp ce 15% are o situație financiară sigură. Nivelul de bunăstare financiară este puternic influențat de educație, nivelul de venit și vârstă, în timp ce statutul rezidențial și sexul nu au un impact asupra bunăstării financiare. Datele indică faptul că, în general,

persoanele cu un nivel ridicat de alfabetizare financiară au și un indice de bunăstare financiară peste medie.

- 92% din populația României este analfabetă financiar. Procentul crește la aproximativ 95%, atunci când sunt măsurate cunoștințele privind performanța și riscul instrumentelor financiare. Efectele caracteristicilor sociale, economice și demografice arată că alfabetizarea financiară este influențată semnificativ de educație, venit și vârstă.

În acest context, subliniem necesitatea elaborării unor politici publice și private menite să crească alfabetizarea financiară, precum și necesitatea elaborării unei strategii naționale de educație financiară. Implementarea politicii de educație financiară ar trebui lăsată în responsabilitatea băncilor comerciale, a companiilor de asigurări, a fondurilor de investiții, a burselor de valori, a băncii centrale, a autorității de supraveghere financiară și a mediului academic, în timp ce alte instituții publice ar trebui să fie responsabile de monitorizarea acestora.

Rezultatele studiului nostru prezintă informații pentru formularea potențialelor direcții strategice ale politicii de educație financiară, luând în considerare profilurile psihologice, culturale și istorice. În România, precum și în alte țări din centrul și estul Europei, lipsa de încredere în instituțiile financiare își are rădăcinile în experiențele negative istorice determinate în mare parte de reminiscențe ale fostului regim comunist. Anumite evenimente, precum schema piramidală Caritas, eșecul privatizării prin cupoane, Fondul Național de Investiții, falimentul Bancorex sau episoadele de hiperinflație au scăzut și mai mult încrederea între indivizi și instituții. Ignorarea lipsei de încredere va duce cel mai probabil la implementarea ineficientă a politicii de educație financiară.

REFERINȚE

- Arrondel, L. (2021). Financial Literacy and French Behaviour on the Stock Market. *Numeracy*, 14(1), 1-32.
- CFPB – Consumer Financial Protection Bureau (2015). Financial well-being: The goal of financial education. Washington, DC: Consumer Financial Protection Bureau.
- CFPB – Consumer Financial Protection Bureau (2017). Financial well-being in America. Washington, DC: Consumer Financial Protection Bureau.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., & Hess, J. (2018). The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fin-tech Revolution. Washington, DC: World Bank.
- European Commission (2021). VAT gap in the EU: Report 2021. Brussels: European Commission.
- Eurostat (2021a). Compensation per employee - euro. Brussels: European Commission Eurostat.
- Eurostat (2021b). People at risk of poverty or social exclusion. Brussels: European Commission Eurostat.
- Eurostat (2021c). Subjective well-being. Brussels: European Commission Eurostat.
- Klapper, L. F., Lusardi, A., & Van Oudheusden, P. (2015). *Financial literacy around the world: Insights from the Standard & Poor's ratings services global financial literacy survey*. Standard & Poor's Ratings Services Global FinLit Survey. Global Financial Literacy Excellence Center: Global Financial Literacy Excellence Center.
- Lusardi, A., & Mitchell, O.S. (2006). Financial literacy and planning: implications for retirement wellbeing. Pension Research Council Working Paper, PRC WP 2006-1. Philadelphia: The Wharton School, University of Pennsylvania.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2009). How ordinary consumers make complex economic decisions: Financial literacy and retirement readiness. Working Paper 15350. Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research.
- Nichols, A. (2017). PFWB: Stata module to predict Financial Well-Being scale scores from CFPB survey instrument, Statistical Software Components S458353. Boston: Boston College Department of Economics.
- OECD (2020). OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD (2021). 21st-Century Readers: Developing literacy skills in a digital world. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OeNB - Oesterreichische Nationalbank (2021). OeNB Euro Survey: A survey on the use of the euro in Central, Eastern and Southeastern Europe. Vienna: Oesterreichische Nationalbank.

ANEXĂ

Metodologia sondajului

Pentru a studia comportamentul și atitudinile financiare, bunăstarea financiară și gradul de alfabetizare financiară, am realizat o cercetare sociologică de piață, bazată pe chestionar. În elaborarea chestionarului am urmărit ca întrebările să răspundă obiectivelor menționate anterior. Pentru a păstra un timp rezonabil pentru aplicarea chestionarului, am formulat un număr redus de întrebări, concise și relevante pentru obiectivele noastre.

Chestionarul a fost structurat în patru părți. În prima parte, am inclus întrebări cu privire la caracteristicile sociale, demografice și economice ale respondenților.³¹

A doua parte cuprinde întrebări referitoare la comportamentul și atitudinea populației față de diferite aspecte financiare. Prin aceste întrebări, am intenționat să surprindem elemente ce țin de management, planificare, economisire, surse de informare, încredere și așteptări.

A treia parte include un set de zece întrebări simple care au drept scop măsurarea bunăstării financiare a populației din România. În literatură, nu există un instrument standardizat de măsurare a nivelului de bunăstare financiară, în pofida numeroaselor studii din acest domeniu. La nivelul UE, bunăstarea financiară este cuantificată prin indicarea unei valori, pe o scară de la 1 la 10, de către fiecare respondent. CFPB (2015) propune două abordări de măsurare a bunăstării: una avansată, care are la bază 10 întrebări și una mai simplă, care are la bază un set de cinci întrebări. Plecând de la aceste propuneri, OECD (2020) a preluat abordarea simplă cu cinci întrebări.

În demersul nostru de măsurare a bunăstării financiare în România, pentru a obține o imagine mai comprehensivă, vom utiliza abordarea avansată, mai exact cea fundamentată pe zece întrebări. Scorul final al bunăstării financiare este calculat utilizând teoria răspunsului la item (*engl.* Item Response Theory). Calculele au fost efectuate în Stata 17, utilizând metodologia propusă de Nichols (2017).

Indicele bunăstării financiare ia valori cuprinse între 16 și 91. Valori ale indicelui bunăstării financiare de până la 40 indică faptul că persoanele se confruntă cu un nivel semnificativ de insecuritate financiară. Valorile cuprinse între 41 și 50 caracterizează persoane care se descurcă mai bine, însă au dificultăți financiare în viața de zi cu zi. Valorile între 51 și 60 sunt specifice persoanelor stabile din punct de vedere financiar, în majoritatea timpului. Scorurile mai mari de 60 sunt asociate persoanelor care au o situație financiară

³¹ Caracteristicile sociale, demografice și economice ale respondenților se regăsesc în Tabelul A1.

sigură, în majoritatea timpului. În final, valori mai mari de 70 caracterizează persoane cu o siguranță financiară universală, i.e., în toate circumstanțele.

Ultima parte a chestionarului conține un set de opt întrebări care măsoară gradul de alfabetizare financiară în România. Cinci întrebări măsoară abilitățile numerice și cunoștințele financiare de bază, iar trei întrebări măsoară cunoștințele financiare mai avansate, legate de performanța și riscul instrumentelor financiare. Pentru fiecare răspuns corect, am acordat un punctaj egal cu unu și am agregat scorul pentru fiecare persoană. Scorul final ia valori întregi în intervalul [0, 8].³²

Pentru măsurarea gradului de alfabetizare financiară în România, am urmat abordarea standardizată din literatură și am inclus cele trei mari întrebări, propuse de Lusardi și Mitchell (2006). Abilitățile numerice elementare joacă un rol esențial în aplicarea conceptelor financiare. De aceea, am introdus și o întrebare care măsoară aceste abilități. În final, având în vedere faptul că, în România, nu au fost evaluate abilitățile financiare avansate, urmând recomandările (Lusardi și Mitchell, 2009), am inclus și trei întrebări ce ating acest obiectiv. Cele trei întrebări evaluează cunoștințe de bază privind randamentul, riscul și volatilitatea principalelor instrumente financiare.

Așa cum am menționat, pentru a aplica chestionarul, a fost realizată o cercetare sociologică.³³ Universul cercetat a fost reprezentat de populația din România, populația țintă fiind cea cu vârsta de peste 16 ani. Eșantionul a fost selectat printr-o procedură de eșantionare aleatorie stratificată în mai multe etape. Eșantionul este reprezentativ pentru structura populației din România în funcție de vârstă, sex și regiune. Interviuurile au fost realizate folosind metoda CAPI (interviu personal asistat de calculator), pentru toți respondenții. După colectarea datelor, a fost implementată o procedură de ponderare bazată pe descrierea universului, luarea în considerare a sexului, a statutului rezidențial și a vârstei. Pentru procedura de ponderare au fost utilizate date de la Institutul Național de Statistică din România. În final, volumul eșantionului realizat a fost de 1.391 de respondenți. Marja de eroare este de +/-2,63%, la un interval de încredere de 95%. Chestionarul a fost pregătit în perioada 2 august 2021 și 30 septembrie 2021 și a inclus 34 de itemi, care au colectat date despre variabile socio-demografice, comportament financiar, bunăstare financiară și alfabetizare financiară. Sondajul a fost realizat în perioada 1 octombrie 2021 – 3 noiembrie 2021.

³² De exemplu, un scor de zero indică faptul că respondentul nu a răspuns corect la nicio întrebare, un scor de unu indică faptul că respondentul a răspuns corect la o întrebare, ..., un scor de opt indică faptul că respondentul a răspuns corect la toate întrebările de alfabetizare financiară.

³³ Chestionarul a fost aplicat, în numele Institutului de Economie Mondială, de către un institut cu expertiză și specializat în anchete sociologice – Metro Media Transilvania.

Anexa 1: Caracteristici sociale, economice și demografice

Sexul	%	N	N ponderat
Bărbătesc	48	669	672
Femeiesc	52	722	719

Vârsta	%	N	N ponderat
18-24 ani	5	83	76
25-34 ani	15	218	211
35-44 ani	24	328	337
45-54 ani	25	340	350
55-64 ani	15	208	203
65+ ani	15	214	214

Ultima școală absolvită	%	N	N ponderat
Școala primară	1	13	15
Gimnaziu	9	134	125
Liceu	51	697	707
Studii universitare	31	446	433
Studii postuniversitare	8	101	112

Ocupația	%	N	N ponderat
Student	2	32	28
Angajat	64	898	894
Liber profesionist	5	63	63
Pensionar	22	314	309
Nu lucrez	7	84	97

Numărul membrilor din gospodărie	%	N	N ponderat
1	10	139	137
2	37	516	519
3	30	415	409
4 și peste	23	321	326

Venit net pe familie	%	N	N ponderat
Sub 1.500 de lei	6	90	88
1.501 – 3.500 de lei	34	471	475
3.501 – 5.500 de lei	37	521	514
5.501 – 9.000 de lei	17	239	238
Peste 9.000 de lei	6	70	76

Stare civilă	%	N	N ponderat
Necăsătorit	12	179	173
Căsătorit	75	1037	1048
Divorțat	4	54	52
Uniune consensuală	3	50	47
Văduv	5	71	72

Deține un cont bancar	%	N	N ponderat
Da	74	1042	1031
Nu	26	349	360

Aknowledgment: Această lucrare a beneficiat de un grant din partea Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS/CCCDI – UEFISCDI, pentru proiectul numărul PN-III-P1-1.1-TE-2019-0415, în cadrul PNCDI III.

Mihai NIȚOI

Institutul de Economie Mondială al Academiei Române, email: mihai.nitoi@iem.ro

Dorina CLICHICI

Institutul de Economie Mondială al Academiei Române, email: dorina.clichici@iem.ro

Cristina ZELDEA

Institutul de Economie Mondială al Academiei Române, email: cristina.zeldea@iem.ro

Miruna POCHEA

Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Universitatea Babeș-Bolyai, miruna.pochea@econ.ubbcluj.ro

Cecilia CIOCÎRLAN

Școala de Studii Avansate a Academiei Române, cecilia.ciocirlan@iem.ro

© Institutul de Economie Mondială, Academia Română, 2022

Calea 13 Septembrie, Nr. 13, 050711, București, România

Toate drepturile rezervate. Reproducerea informațiilor este permisă numai cu indicarea sursei.

Vă rugăm să citați acest studiu astfel: Nițoi, M., Clichici, D., Zeldea, C., Pochea, M., Ciocîrlan, C. (2022). Bunăstarea financiară și alfabetizarea financiară în România. Institutul de Economie Mondială Working Paper 2022. Institutul de Economie Mondială, Academia Română: București.

Această lucrare poate fi descărcată gratuit din platforma SSRN - Social Science Research Network sau de pe website-ul proiectului PN-III-P1-1.1-TE-2019-0415.

PDF

ISBN: